

Araştırma Makalesi

Emek Sürecinin Postfordist Dönüşümü Bağlamında Bekaert Grevi

Merve ÇELİK¹

ORCID: 0000-0002-6540-0617

Hakan TOPATEŞ²

ORCID: 0000-0002-1344-6509

DOI: 10.54752/ct.1624041

Öz: Kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin bir sonucu olarak gelişen küreselleşme sürecinde, Postfordist üretim modeli hem üretim hem de tüketim alanında sosyal problemler üretmekte ve işgücü piyasalarını, sendikal hak ve özgürlükleri olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda küresel reel ya da spekülative yatırımları ülkelerine çekmek amacıyla işgücü maliyetlerini düşürmeyi hedefleyen devletler, emeği disiplin altına almak için nesnel yasal düzenlemeleri öznel keyfi uygulamalara dönüştürmektedir. Bu çalışmada da, merkez-çevre ekolünün özellikle de Wallerstein'in analizleri teorik referans alınarak, neo-liberalizmin emek süreçlerine müdahalelerinin normleştirilmesi ve meşrulaştırılması çerçevesinde grev ertelemelerinin işçilere ve sendikalara etkileri incelenmiştir. 13 Aralık 2022 tarihinde İzmit Kord Çelik Fabrikasında Birleşik Metal-İş sendikasının grevi ertelenmiş, fabrikada çalışan sendika üyesi işçiler grev erteleme kararına rağmen greve fiilen devam etmişler ve 18 gün direnmişlerdir. Bu grev pratiğinin değerlendirildiği çalışmanın alan araştırması kısmında nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Türkiye'de emek süreci ve sendikacılık tarihi açısından değerli bir örnek olarak, sermaye kesiminin ve politik iktidarın sınıfsal

¹ Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi mcelik188@posta.pau.edu.tr

² Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, htopatess@pau.edu.tr

ÇELİK, M., TOPATEŞ, H., (2025) "Emek Sürecinin Postfordist Dönüşümü Bağlamında Bekaert Grevi", Çalışma ve Toplum, C.1, S.85. s. 369-

Makale Geliş Tarihi: 21.05.2024- Makale Kabul Tarihi: 01.01.2025

otoritesine rağmen emsal bir toplu iş sözleşmesi imzalanmış olmasının analizi yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Grev, Grev Erteleme, İşçi Sınıfı, Postfordizm, Toplu Pazarlık.

Bekaert Strike in the Context of the Postfordist Transformation of the Labour Process

Abstract: In the globalization process that develops due to the reproduction of capitalist relations of production, the Postfordist mode of production, as the design of both the production and consumption society, produces distinct social problems and negatively affects labour markets, union rights, and freedoms. In this framework, states aim to reduce labour costs to attract global real and speculative investments and transform objective legislative regulations into subjective, arbitrary treatments to discipline the labour process, reflecting the global disciplinary practices of neoliberal political domination. This study examined the effects of strike postponements on workers and unions within the framework of this economic-political transformation process in which neoliberalism began to manage the industrial relations system. The research uses the analysis of the center-periphery school, especially Wallerstein, as a theoretical reference. The strike of workers at the Izmit Kord Steel Factory on December 13, 2022, was postponed by the Presidential Decree on the grounds of national security. After the postponement, the strike lasted 18 days. In terms of this strike practice, interviews were conducted with workers and union experts participating in the strike using the in-depth interview technique, one of the qualitative research methods in the field research section of the study. In this context, the research analyzes the signing of a collective bargaining agreement, despite the use of hegemonic instruments by employers and political power, as a valuable example of the history of the labour process and unionism in Turkey.

Keywords: Strike, Strike Postponements, Labour, Postfordism, Collective Bargaining

Giriş

Üretim ilişkilerinde sermaye-emek kutuplaşması her tarihsel dönemde farklılaşan sosyo-ekonomik formasyonlar oluşturmuştur. Bu sosyo-ekonomik kategorilerden birisi olan Fordist dönemde gelişen Keynesyen politikalarla kollektif emek hareketi güçlense de küreselleşme süreciyle birlikte uygulanan neo-liberal politikaların hegemonyası endüstri ilişkileri sisteminin görece dengesini bozmuştur. Türkiye de

özellikle 1980 yılı sonrasında Wallersteinci dünya-sistemi analizi (2014) kapsamında bir yarı-çevre ülke konumunda olması nedeniyle, neo-liberal politikalara koşut olarak işgücü piyasalarına dair regülasyonlar yapmıştır. Wallerstein'in yaklaşımı merkez, çevre ve yarı-çevre ülkeler arasındaki ekonomik ve toplumsal ilişkilerin ve bağımlılık dizgelerinin analizi çerçevesinde yol açıcudur. Küresel işbölümü bağlamında meta zincirleri ve taşeron çalışmayla biçimlenen bu bağlam, Wallerstein'in kapitalizmin esasen sermaye birikiminin rasyonelize edilmesi anlamına geldiğini belirttiği düzeyde gerçekleşir. Bu noktada kapitalizm, kümülatif birikim ilişkileri geliştirerek, geçmiş zamanların sermaye birikim süreçlerini de içerir (Wallerstein, 2016: 17-19).

Wallerstein'in (1993: 146; 2003: 142; 2015a: 105) dünya-sistemi analizine göre kapitalist üretim biçiminin belirlediği dünya-ekonomisi 16. yüzyılda gelişmiştir. Bu süreç hem sermaye birikimi ve metalaşma (Wallerstein, 2016: 16-17) hem de proleterleşme sürecidir (2016: 24). Modern dünya-sistemi "kapitalist bir dünya ekonomisidir." Zamanla genişleyerek kendi işbölümü ilişkilerini yaratmıştır. Bu sistem, merkez-çevre ilişkileriyle biçimlenir ve egemen devletlerce yönetilen bir siyasi yapı kurar. Fakat bir yandan da 100-150 yıllık hegemonik döngüler göstermektedir. Dolayısıyla sonlu bir sistemdir, süreç içinde yerini başka bir sisteme bırakmak zorunda kalacaktır (Wallerstein, 2000a: 44-45). Küresel işbölümü, eşitsiz gelişme üzerinden merkez ülkeler ve çevre ülkeler karşıtlığıyla işler. Küresel kapitalizmin olmazsa olmazı olan meta zincirleri çevreden merkeze doğru biçimlendirilmiştir (Wallerstein, 2015a: 31). Kapitalizm dünyaya teritoryal olarak eşitsiz dağılmıştır ve işbölümü kuralları içerisinde sınırları akışkan olan ekonomik ilişkiler üretir. Küreselleşme süreciyle ise devletler dünya piyasasına fazlaca bağımlılaşırlar (2015a: 465).

Kapitalist bir dünya-sisteminde sermaye sahipleri, serbest piyasa ilişkilerindeki avantajlarını sürdürmek amacıyla devlet mekanizmalarıyla bağlantılıdır (Wallerstein, 2015b: 171). Araştırma konusu olan Bekaert grevine devletin müdahalesi etmesi de Wallerstein'in burjuvazinin devlet tarafından kusursuzca desteklenebildiğine dair analiziyle uyumludur. Nitekim devletler emek süreçlerine "uzun vadeli istikrar" ve "sonsuz sermaye birikimi sağlama kapasitesini" garanti altına almak amacıyla milli birlik söylemini kullanarak müdahale ederler (Wallerstein ve Hopkins, 2000: 16). Wallerstein'a göre personel maliyetleri sınıf mücadelesini etkilemektedir. Çalışanlar sendikal örgütlenmenin korumasından yararlanmakla birlikte sermaye sahiplerinin faydasına olsa da ürünleri istikrarlı biçimde üreterek işlerini kaybetmeyip çalışmaya devam ederler. Sermaye sahipleri ise düşük ücret politikalarıyla başka işçileri çalıştırabilir. Üstelik çalışanlara karşı "devlet aygıtlarının gönüllü yardımını" temin etme becerisini gösterirler (Wallerstein, 2007: 51). Bu çerçevede küresel iktisadiyatın merkez-çevre ilişkiseliliğinde, Türkiye'de iş yasalarında sermaye birikiminin istikrarı amacıyla özellikle 1980 sonrasında emek karşıtı düzenlemeler yapılmıştır. 2822 Sayılı Kanun'da emeği disiplin altına alan, sendika hakkını ve özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalar söz konusu olmuştur. Bu dönemdeki grev hakkına ilişkin kısıtlayıcı

uygulamaların belirgin görünüşlerinden biri de grev ertelemeleridir. Grev ertelemelerine dair Türkiye’ye uluslararası alanda ve ILO denetim komite raporlarında ciddi eleştirilerde bulunulmuştur. Örneğin “Bir grevi ulusal güvenlik veya kamu sağlığı gerekçeleriyle askıya alma sorumluluğu, hükümete ait değil, ilgili tüm tarafların güven duyduğu bağımsız bir organa ait olmalıdır” hükmü ILO örgütlenme özgürlüğü komite raporlarında bulunmaktadır (ILO, 2018: 156).

Esasen Türkiye’de emek rejiminin otoriterleşmesiyle grev hakkının fiilen ortadan kaldırılması söz konusudur. Bu bağlamda Bekaert grevi emek rejiminin otoriterleşmesine direnişin örnek olayı olarak analiz edilmektedir. Çalışmada öncelikle Postfordist üretim ilişkilerinde emeğin ve ardından yarı-çevre ekonomi-politiğinde konumlanan Türkiye’de “baskıcı korporatizm” koşullarında grev hakkının dönüşümü değerlendirilmiştir. Çalışmanın alan araştırması bölümünde 13 Aralık 2022 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararıyla İzmit Kord Çelik Fabrikasında grevleri ertelenen Birleşik Metal-İş sendikasına üye işçilerle yapılan alan araştırması bulguları analiz edilmiştir. Saha çalışması için İzmit Bekaert Kord Çelik Sanayi Ticaret AŞ. Fabrikası ziyaret edilmiş, görüşmecilerle emek süreci dışındaki mola saatlerinde görüşülmüştür. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada derinlemesine mülakat tekniğiyle, 2 sendika uzmanı, 2 sendika yöneticisi, 1 sendika şube başkanı, 1 sendika uluslararası ilişkiler uzmanı, 1 sendika baş temsilcisi, 13 işçi ile görüşülmüştür.

Postfordist Üretim İlişkilerinde Emeğin Dönüşümü

Üst düzey teknoloji kullanımı ve yeni işyeri yönetim tekniklerini anlatan Postfordizm, küreselleşme süreçlerinin belirlediği günümüz ekonomi-politiğinin analizinde anahtar bir kavram niteliğindedir.³ Postfordist üretim biçiminde; hedonist tüketim⁴ ve esnek üretimin bir arada olduğu yeni bir toplum tipolojisi ortaya çıkmıştır. Mandel (1991: 61-88) gelişen bu yeni kapitalizm türünün teknolojik devrimlerin sürekli hale gelmesi, resesyonlar ve enflasyonist eğilimler, sermaye kârlarının devlet garantisi altına alınması gibi özelliklerle tanımlanabileceğini belirtir. Çalışanlar teknoloji yoğun sektörlerde daha belirleyici olmak üzere, değişken niteliklere sahip olmalarının zorunlaştığı yeni bir çalışma ilişkisi alanına katılmak zorunda kalmaktadır (Sennett, 2002: 426). O halde kapitalizm her ne kadar kendisini, çoklukla Weber’in rasyonalite çalışmalarına koşutluklar üretecek biçimde, serbest piyasa koşullarının ahlaki zemini üzerinde işleyen bir rasyonel hakikatler kurgusu noktasında tasarılmasa da sosyal

³ Örneğin Postfordist üretim ilişkileri sistemini Munck (2003: 119) “Neo- Fordizm Çağı”, Kumar (1995: 78) “Yeni bir Fordizm” olarak değerlendirir. Munck’un (2003: 67) “Neo-Taylorist” üretim biçimlerinin günümüzde belirgin olduğuna dair analizi de açıklayıcıdır.

⁴ Tarihsel kökenleriyle birlikte tüketim olgusu ve tüketim toplumuyla ilgili ayrıntılı bir analiz için bakınız: (Kalfa-Topateş, 2019).

gerçeklik Baran ve Sweezy'nin belirttiği gibi “ussal olmayan bir sistem” görünümündedir:

“Kapitalizmin yaşama süresi içinde de quid pro quo⁵ ilkesi, ussal bir iktisadi ve toplumsal örgüt ilkesi olarak, çöküntülere uğramaktadır. Dev şirket, pazardan iktisadi faaliyetinin geniş kısımlarını çekmekte, bunları bilimsel olarak planlanmış bir yönetime bırakmaktadır. Bu değişiklik, sistemin parçalarında bir ussallık artışını gösterir, ama sistemin tümünde bir ussallaşma getirmez. Tersine, malların üretim maliyetlerine göre değil de mümkün olan en yüksek kârı getirmesine göre fiyatlanmasıyla, quid pro quo ilkesi, ussal bir iktisadi örgütü geliştirici bir öge olmaktan çıkar, gizil bir çokluğun ortasında kıtlığın devamını sağlayan bir formül durumuna gelir” (Baran ve Sweezy, 1970: 407-408).

Kapitalizmin bu ussal olmayan görünümü, küreselleşme sürecinin kaçınılmaz bir sosyal gerçeklik olduğuna dair yanlış bilinçle birleşerek, ekonomi alanında Postfordist üretim uygulamaları ve toplumsal alanda kültür endüstrisi pratikleriyle gizlenmektedir. Küreselleşme süreci, finans-kapitalin reel üretimi fazlaca aşması, kültürel farklılaşmalar ve değişimler noktasında yeni bir ekonomi-politik dönem olmuştur (Waddington, 1996: 6). Esasen küreselleşme süreci bir gösteri ve hayal otokrasisinin menajerliğini dizayn ederek emek süreçlerini görünmezleştirmektedir:

“Günümüzde varoluş, küresel-yerel hiyerarşisi içine çekilmiştir; küresel hareket özgürlüğü, toplumsal gelişme, ilerleme ve başarıya işaret ederken, hareketsizlik yenilginin, başarısız hayatın ve geride bırakılmışlığın iğrenç kokusunu saçmaktadır. Küresellik ve yerellik giderek, artan bir biçimde, karşıt (ve de üstün) değerler niteliği kazanmaktadır. Bunlar, en çok imrenilen ya da hınç duyulan; yaşamla ilgili düşlerin, kabusların ve mücadelelerin merkezine yerleştirilen değerlerdir. Hayattan beklenenler genellikle, hareketlilik, özgürce yer seçmek, seyahat etmek, dünyayı görmek şeklinde ifade edilmektedir. Korkulanlar ise hapsedilmek, değişmeden kalmak, ötekilerin kolaylıkla arşınladıkları, keşfettikleri ve zevkini çıkardıkları yerlere gitmekten men edilmektedir” (Bauman, 2018: 145).

Bauman (2019: 120) küreselleşme sürecinde ekonominin politikanın denetiminden özgürleştiğini, dolayısıyla demosun denetiminden de uzaklaştığını, vurgulamaktadır. Oysa yine Bauman'a göre küreselleşme mitolojilerdeki benzerleri gibi görüldüğü kadar kudretli bir ekonomi-politik dev değildir: “Yakın zamanda küresel ekonomik devin çöküşü, o görkemli ve müthiş şatonun temellerinin kilden ve kumdan yapıldığını açığa sermiştir” (2019: 120). Bunun nedeni, sermaye birikiminin gerçekleştirilmesine toplumun itiraz etmemesini ve “burjuva erdemlerine” saygılı olunmasını zorunlulaştıran (Harvey, 2015: 190) neo-liberalizmin çelişkileridir. Harvey öncelikle liberal devletlerin piyasa özgürlüklerini savunsalar da milliyetçilik politikaları

⁵ “Quid pro qua”: Başka bir şeyin yerine geçenler (Baran ve Sweezy, 1970: 406).

uygulamalarıyla mevcut çelişkilerin ortaya çıktığını belirtir. İkinci olarak, piyasalardaki mevcut otoriter ilişkilerle bireysel özgürlük birbiriyle uyumsuzdur. Üçüncü olarak, finans piyasaları değişken ve spekülattir. Dördüncü çelişki, piyasalardaki rekabetin herhangi bir karşılığının olmaması, piyasaların oligopolleşmiş çok uluslu firmalar tarafından paylaşılmasıdır. Son çelişki ise liberal fikriyatın tam tersi ideolojilerin güçlenmesi ve pek çok sosyal problemin ortaya çıkmasıdır (Harvey, 2015: 86-88). Bu noktada, küreselleşme süreci özellikle çevre ve yarı-çevre ülkelerde yoksulluğun yönetilmesi sanatına dönüşmüş haldedir. Ticari liberalizasyon siyaseti, yeniden yapılanma programları, özelleştirmeler, esnek çalışma pratikleri, deregülasyon uygulamaları, serbestleşen sermaye hareketlerinin sınırsızlığı yoksulluğun küreselleşmesini beslemektedir (Chossudovsky, 1999: 73). Öyle ki, Petras ve Veltmeyer (2006: 13-15), küreselleşme olgusunu emperyalizm ile eş tutmaktadır. Buna göre küreselleşme “*emperyal*” bir projeye hizmet eden bilinçli bir stratejidir. Neoliberal politikalar ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher’ın iktidara gelmesiyle 1979 sonrasında aktif olarak benimsenmiştir. Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla neoliberal politikalar gelişmekte olan ülkelere dayatılmıştır. Sabit kur sistemi terkedilerek, serbest ticaret desteklenmiş ve ABD’nin öncülüğünde doların serbest dolaşımı esas alınmıştır. Neoliberal proje ile sermayedar sınıfının önündeki sınırlamalar kaldırılmıştır (Harvey, 2015:18-48). Böylelikle liberalizm ideolojisi (Wallerstein, 1998: 78) ve burjuvazi (Wallerstein, 2015: 468), evrensel bir sosyal gerçeklik oldukları iddiasıyla kural koyucu olarak politik alanın merkezine yerleşmiştir. Bu dönemde küreselleşmenin politik retorığı, ulus-devletlerin politik tercihlerini kompozite etmiştir. Ulus-devletlerin politikalarında emek hakları ve sosyal refah harcamaları gerilemiş ve önemlerini yitirmeye başlamıştır. Özellikle esnek üretim biçimine geçiş, istikrarsız serbest piyasaların baskınlığı, korporatist ve örgütlenmiş emek hareketinin geriliği, ulus-devletlerin politik süreçlerinin değişmesine neden olmuştur (Hirst ve Thompson, 2006: 209-210).

Bu koşullarda, sanayileşmiş merkez kapitalist ülkelerde sermayenin yoğunlaşması söz konusuysen; yarı-çevre ihracat sanayilerinde ataerkil-paternalist despotizm belirgindir. İmalat sanayinin merkezden çevreye hareketi bağlamında üretim ilişkilerinde yaşanan dönüşümle yarı-zamanlı ve geçici işler yaygınlaşmıştır. Sendikaların hareket alanları sınırlandırılarak, emeğin üzerindeki hegomik baskılarla ücretler düşürülmüş ve iş güvencesi zayıflatılmıştır (Burawoy, 2015: 337-338). Bir yandan da kuzey ülkelerindeki imalat sektörünün güneye kayması, kuzeyde emek yoğun sanayide vasıfsız işçilerin işsiz kalmasına neden olmuştur (Munck, 2003:104). Güney ülkelerinin yarı-çevre ülkeler kategorisinde konumlanmasıyla biçimlenen küresel işbölümünde; merkez ülkelerin sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla işgücü piyasaları neoliberal politikalarla yeniden düzenlenmiştir.

Küresel işbölümü ilişkilerinde esnek çalışmanın yaygınlaşmasıyla işgücünün merkez ve çevre işgücü olarak konumlandırılması, emeğin

katmanlaşmasına/parçalanmasına yol açmıştır. Emek süreçlerinin kuralsızlaştırılması, çalışma yaşamına dair riskler, belirsizlikler ve güvencesizliklerin toplumsal olarak meşrulaştırılarak normalleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte istihdam piyasalarında standart dışı çalışma biçimleri artmış (Felstead ve Jewson, 1999: 8), emek süreçlerinin denetimi esnekleşme pratikleriyle birleşmiştir (Peck, 1992: 338). Her ne kadar Postfordist üretim yönetiminde iş rutinini azaltmaya değin iş pratikleri olsa da, çalışanlar üretim ilişkilerinin kolektif baskılarına maruz kalmaktadır (Öngen, 1995: 282). Bu bağlamda, özellikle teolojik sadakat duygularının emek süreçleriyle birleştiği ülkelerdeki itaatkar işçi profilleri, küresel sermayenin akacağı coğrafyayı belirlemenin pek de güç olmadığını göstermektedir (Fröbel vd., 1980).

Kapitalist üretim ilişkilerinde piyasalar, dünyaya yayılımları küresel işbölümüne belirlenen (Wallerstein, 2000a: 70) meta zincirleri aracılığıyla birbirlerine bağlanmıştır (Wallerstein, 2016: 29). Böylece üretimin taşeron dizgeleri aracılığıyla yapılması, Fordist üretim biçiminin katı olarak değerlendirilen niteliklerinin piyasalaştırılması noktasında sermaye kesimine bir avantaj yaratmıştır (Harvey, 1997: 179). Bu noktada Frank (1995: 43) devletlerin makroekonomik politikalarının toplum için bir ekonomik büyüme anlamına geldiği iddiasının sermaye sahiplerinin “ideolojik miti” olduğunu belirtir. Bu mitolojinin karşısında emek ve emek örgütleri giderek güçsüzleşmektedir. “Büyük bölünme çağında” (Bauman, 2018: 80) neo-liberal iktidarların IMF ve Dünya Bankası’nın aştığı yapısal uyum politikalarını işgücü piyasalarına disipline edici pratiklerle yaymalarıyla sendikalar, politik ve kamusal alanda işçi sınıfının sosyal haklarını koruyacak güçlerinin bir kısmını yitirmişlerdir. Sendikalı işçiler işsiz kalmak ya da sendikasız olarak düşük ücretlerle çalışmak arasında tercihe zorlanmıştır.⁶ Burada “emek ile sermaye arasında, işyerinde sürekli olarak yeniden üretilen ve pekiştirilen eşitsiz ilişki” söz konusudur (Arrighi vd., 2004: 17). Amin’e göre “gerçek kapitalizm”, merkez-çevre karşıtlığı üzerinden eşitsizliklerle örülü yeni ekonomik kutuplaşma biçimleri yaratarak yükselmektedir (1993: 126). Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde merkez-çevre ilişkiselliği ve Postfordist üretim ekseninde, Türkiye’de yasal kısıtlamaların emek süreçlerine nasıl yansıdığına ve emek örgütlerinin mücadele stratejilerini nasıl örgütlediklerine dair analizler yapılacaktır.

⁶ ABD’deki kurumsallaşmış toplu pazarlık sistemi, çalışanların artık sadece %12’sinden daha azını kapsamaktadır (Brecher, 2019: 20). Oysaki toplu pazarlık sisteminin tarafı olan sendikalar, emekçiler arasındaki iş ve ücret mücadelesini önleyerek, ücretli çalışanların emek piyasalarında sahip oldukları konumlarının “düzenli olarak zayıflamasını” engelleyen kurumlardır (Arrighi, 1984: 97).

Yarı-Çevre Kapitalizminde Emegın Güçsüzleşmesi ve Baskıcı Korporatizm

Dünya ekonomisi merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler arasındaki ilişkilerin (Wallerstein, 2015a: 466) "eşitsiz gelişme" biçimleri üzerinden işlemektedir (Wallerstein, 2000d: 156). Küresel ekonominin bu yapısı, küresel aktörlerin oluşturduğu merkezlerin zamanla rakiplerinin mücadelesiyle çevreselleştiği bir dönüşümü içermektedir (Arrighi vd, 2004: 65). ABD'nin merkezinde yer aldığı metropol devletlerin yönettiği kapitalist dünya ekonomisi (Frank, 1984: 127) karşısında çevre ülkeler yer almakta ve merkezin gelişmesi çevrenin az gelişmişliğine neden olmaktadır (Amin, 1991: 99). Bu noktada çevre toplumlarının temel görünümü "*büyüyen ilişkilerdir*" (Amin, 1984: 221). Üstelik Frank'ın da belirttiği gibi ekonomik gelişme düzeyi ve az gelişmişlik birbiriyle iç içe geçmiştir. Yapısal düzeyde bu gelişmişlik biçimleri birbirlerinden farklılaşsa da tümü kapitalist bir üretim biçiminin sonuçları olmaları bakımından benzerdir (Frank, 1967: 9).⁷ Dünya ekonomisinde kurulan işbölümü ilişkileri daima bir merkez-çevre karşıtlığı üzerinden gelişmiştir (Wallerstein, 2000b: 100-101). Sermaye birikim süreci de bu karşıtlığı sürekli olarak yeniden üretmektedir (Wallerstein ve Hopkins, 2000: 13).

"Merkez devletler çevre devletlerden daha güçlü hale gelmişlerdir ve bu farklılaşmış gücü devletlerarası akış serbestliğini farklılaşmış bir derecede tutmak için kullanmaktadırlar. Özellikle merkez devletler, tarihsel olarak, paranın ve malların emekten daha "özgür bir biçimde" akması için, zaman içinde ve dünya çapında düzenlemeler yapmışlardır. Bunun nedeni merkez devletlerin, bu yolla eşitsiz mübadelenin avantajlarından faydalanmalarıdır" (Wallerstein, 2000d: 155).

Sürekli eşitsizlikler üreten kapitalist dünya-sistemi sabit değil devingendir. Dünya-sistemi içinde merkez, yarı-çevre ve çevreyi oluşturan devletlerin konumları zaman içinde değişmektedir (Wallerstein, 2015a: 467). Amin (1993: 208) yarı-çevre ülkeler olarak adlandırılan ülkelerin de esasen çevre ülkeler kategorisinde yer aldıklarını söyler. Ona göre bu ülkeler, ekonomik ve toplumsal düzeyde gelişerek merkez ülkeler haline gelmeleri yine merkez ülkeler tarafından engellendiği sürece çevre ülkeler kategorisinde yer alacaklardır. Çevresel devletler, mevcut sınıf egemenliğini korurlar ve toplumlarını merkez devletlerin sermaye birikimi süreçlerine uyarlarlar (1993: 204). Böylece devlet regülasyonu esasen dış ticaret ve siyasetin bir devamı olarak iç politikaya yansır. Türkiye'de de, benzer bir yansıma olarak, 24 Ocak Kararları ve ardından emek süreçleriyle demokratik hakları bertaraf eden 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle, ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde serbest piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Yeni ekonomik modelin çalışanlardan değil sermaye

⁷ Örneğin Brezilya, Güney Kore çevre ülkeleri, İspanya, Portekiz, Yunanistan geri-kalmış merkez güçleri temsil etmektedir (Amin, 1984: 216).

sınıftan yana belirlediği radikal tavrın yüklenicisi “yerli Thatcher” Turgut Özal olmuştur. Bu süreçte işgücü piyasalarında hızlı bir biçimde IMF ve Dünya Bankası'nın önerileri çerçevesinde, kuralsızlaştırma ve esnek üretim paradigmaları uygulanarak sendikalar ve sosyal devlet tasfiye edilmiştir. Özellikle sermaye sınıfının üzerindeki vergi yükü hafifletilerek dolaylı vergiler artırılmış, sosyal harcamalar azaltılmıştır (Boratav, 2010: 400).

Çalışanların sosyal hak ve ücret taleplerine karşı emek rejiminin otoriteren bir niteliğe dönüşmesi bakımından bu dönemin belirgin örneklerinden birisi grev ertelemeleridir. Grev hakkına dair yasal sınırlamalar, Arrighi'nin “baskıcı korporatizm” olarak kavramsallaştırdığı emeğin disiplini altına alınması pratiklerinden birisini oluşturmaktadır. Arrighi kapitalist devlet modelinin sistematik olarak emeği ve emek örgütlerini disipline etmek için “korporatist-baskıcı” pratikler içerdiğini vurgular. Örneğin Thatcher'ın siyaseti olan “mutlak deflasyonist” düzenlemeler gibi kimi yöntemler kullanılabilir (Arrighi, 1984: 112-113): “İşçi örgütlerinin ortadan kaldırılması ya da devlet aygıtının himayesi altına alınmaları; grev hakkına yasal sınırlamalar getirilmesi, işyerinde disiplini güçlendirmekle görevli politik-idari oluşumların yaratılması” gibi korporatist düzenlemeler bu bağlamda çalışanlar üzerinde denetim kurmak için kullanılabilir (1984: 112).

Arrighi kapitalist merkez devletlerde bu tür bir yönelim olmadığını, Brezilya, İspanya, Yunanistan, Polonya gibi yarı-çevre ülkelerde dahi ilgili baskı uygulamalarının görülmemeye başladığını belirtir.⁸ Oysa Arrighi'nin sınıflandırmasında yer alan “grev hakkına yasal sınırlamalar getirilmesi”, Türkiye’de politik iktidarlar tarafından kolaylıkla uygulanmıştır.⁹ Bunun tipik örneklerinden biri siyasal iktidarların grev erteleme kararlarıdır. Grev ertelemeleri hem bir grev erteleyici yöntem hem de grevlere “siyasi müdahale aracı” olarak kullanılmıştır (Çelik, 2016: 337). Hükümetler grev ertelemelerini esasen sınıfsal bir tercihle işverenler lehine kararlarla almışlardır (2016: 389).

Türkiye’de grevlerin milli güvenlik nedeniyle ertelenmelerinin başlangıcı 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu’dur. Yasaya göre “milli güvenlik” ve “memleket sağlığı” nedeniyle grevler ertelenebilmekteydi.¹⁰ 1982 Anayasa’sında da

⁸ Mandel (1995: 65-66) de bir farklılaşma olarak orta/ara bir konumda yeni bir ülke tipolojisinin ortaya çıktığını söyler. Meksika, Cezayir, Hong Kong, Singapur gibi ülkelere oluşan bu kategoride ulusal tekeller, çokuluslu şirketler ve devlet bürokrasisinin üst katmanlarının oligarşik yönetimi söz konusudur. Bu ülkelerde ağır sanayi gelişmekte ve bankacılık sistemleri dünyadaki güçlü bankalar arasına katılabilmektedir.

⁹ Arrighi'nin “baskıcı korporatizm” olarak sınıflandırdığı emeğin ve emek örgütlerinin denetimi uygulamaları, Türkiye'nin siyasi tarihinde çoklukla var olmuştur. Ancak araştırma kısıtları açısından, bu denetim yöntemlerinden sadece grev ertelemelerine odaklanılmıştır.

¹⁰https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600275.pdf, (2.11.2024).

54. maddede “grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla düzenlenir” denilerek yürütme kurumuna sınırları belirsiz, son derece geniş bir takdir hakkı tanındığı görülmektedir.¹¹ “Kanunla düzenlenir” ifadesinin somutlaşması olan 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu’yla, ilgili düzenlemeler yapılmıştır.¹² Fakat bu yasal düzenlemeyle grev erteleme uygulamaları tümüyle “fili bir grev yasaklama rejimine” dönüşmüştür (Çelik, 2016: 359).¹³ 2018 yılında da Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilince grev erteleme kararları Cumhurbaşkanlığı tarafından vermeye başlanmıştır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde, emek rejiminin otoriterleşmesi ve bu anlamda grev hakkının fiilen ortadan kaldırılması çerçevesinde, benzer bir politik tercihin örnek olay incelemesi olarak Bekaert Grevi analiz edilecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Bekaert firmasının fabrikalarında 2022 yılında toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması sonrasında Birleşik Metal-İş’in aldığı grev kararı, Cumhurbaşkanlığı Kararı’yla ertelenmiştir. Bekaert grevinin ertelenmesi, endüstri ilişkilerinde keyfi grev ertelemelerine bir örnek olay teşkil etmektedir. Bekaert’in İzmit Kartepe Çelik Kord Sanayi ve Ticaret AŞ. ve İzmit Çelik Kord Sanayi ve Ticaret AŞ. olmak üzere iki fabrikası bulunmaktadır. Kartepe Çelik Kord fabrikasında Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na (HAK-İŞ) bağlı Özçelik-İŞ sendikası, İzmit Çelik Kord Sanayi ve Ticaret AŞ. Fabrikasında ise Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na (DİSK) bağlı olan Birleşik Metal-İş sendikası örgütlüdür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre Bekaert’in Kartepe Çelik Kord fabrikasında 500, İzmit Çelik Kord Fabrikasında ise 400 çalışanı istihdam edilmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formunda açık uçlu sorular kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Yüz yüze görüşmeler; 40 dakika ile 2,5 saat aralığında sürmüştür. Fabrikada çalışma saatleri dışındaki mola saatlerinde işçilerle görüşülmüştür. Bazı görüşmecilere Google form üzerinden sorular iletilmiş, yanıtlar kaydedilerek analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra yerel ve ulusal basından ve sosyal medya üzerinden grev süreci izlenmiştir. Yarı-yapılandırılmış soru formu bu bilgiler doğrultusunda ve sendika uzmanlarıyla yapılan pilot görüşmeler referans alınarak oluşturulmuştur. Görüşmecilerden 2’sinin geçmişte operatör olarak çalışmış, şimdilerde ise sendika uzmanı olarak şubede çalıştığı görüşmeler sırasında

¹¹ 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, (2.11.2024).

¹²2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2822.pdf>, (2.11.2024).

¹³ Danıştay milli güvenliğin gerekçe gösterilmesiyle alınan grev erteleme kararlarını çoklukla iptal etmiştir (Çelik, 2016: 374).

aktarılmıştır. 2 sendika yöneticisi, 1 sendika şube başkanı, 1 sendika temsilcisi ve 1 sendika uluslararası ilişkiler uzmanı ve 13 işçi ile görüşülmüştür. Araştırma kapsamında; İzmit Bekaert Kord Çelik Sanayi Ticaret AŞ. Fabrikası ziyaret edilmiştir. Ancak fabrikanın içine girilmesinin yasak olması nedeniyle işçilerle bekleme odasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İzmit Birleşik Metal-İş sendikasının şube yöneticilerinin işçileri davet etmesiyle görüşmelerin bir kısmı da ilgili sendika şubesinde yürütülmüştür. Cumhurbaşkanlığı Kararı sonrasında Özçelik-İş sendikasının grev yapmama kararı alması nedeniyle Kartepe Kord Çelik Fabrikası araştırma kapsamına alınmamıştır. Aşağıdaki tablodan alan araştırması kapsamında görüşmecilerden elde edilen sosyo-demografik veriler izlenebilir.

Tablo 2: Görüşmecilerin Sosyo-demografik Verileri

Görüşmeciler	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni Durumu	Memleketi
G1-Sendika Uzmanı	Erkek	47	Endüstri Meslek Lisesi	Uzman	Evli	Tokat
G2-Sendika Uzmanı	Erkek	34	Lise	Uzman	Evli	Erzurum
G3- İşçi	Erkek	28	Ön Lisans	Operatör	Bekar	İzmit
G4- İşçi	Erkek	41	Lise	Operatör	Evli	Ordu
G5- İşçi	Erkek	49	Yüksekokul	Operatör	Evli	İzmit
G6- İşçi	Erkek	33	Lise	Operatör	Evli	İzmit
G7- İşçi	Erkek	49	Lise	Operatör	Evli	İzmit
G8- İşçi	Erkek	42	Lise	Operatör	Evli	Tunceli
G9- İşçi	Erkek	47	Yüksekokul	Operatör	Evli	Artvin
G10- Temsilci	Erkek	43	Lise	Operatör	Evli	Bolu
G11-Sendika Yöneticisi	Erkek	54	Lise	Sendika Yöneticisi	Evli	İzmir
G12- Sendika Yöneticisi	Erkek	60	Lisans	Sendika Yöneticisi	Evli	Kırşehir
G13- Sendika Şube Başkanı	Erkek	43	Üniversite	Sendika Şube Başkanı	Evli	İstanbul
G14- Uluslararası İlişkiler Uzmanı	Erkek	42	Üniversite	Sendika Uzmanı	Bekar	Malatya
G15- İşçi	Erkek	34	Lise	Operatör	Evli	İzmit

G16-İşçi	Erkek	49	Meslek Yüksek Okulu	Operatör	Evli	İzmit
G17-İşçi	Erkek	37	Ön Lisans	Operatör	Evli	İzmit
G18-İşçi	Erkek	35	Ön Lisans	Operatör	Evli	Sakarya
G19-İşçi	Erkek	38	Meslek Yüksek Okulu	Operatör	Evli	İzmit
G20-İşçi	Erkek	36	Lise	Operatör	Evli	İzmit

Not: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın sosyo-demografik bulgularına göre, örnekleme yer alan Bekaert İzmit Kord Çelik Sanayi Ticaret AŞ. Fabrikası'nda çalışan, sendikaya üye olan ve greve katılan işçilerin tamamı erkektir. Metal sanayinde ağır çalışma koşulları nedeniyle erkek yoğun emek gücünün istihdamının tercih edilmesi bu bulguyla ilişkiseldir. Görüşmecilerin 18'i evli, 2'si bekadır. 9'unun memleketi Kocaeli iken, 11 kişi Türkiye'nin diğer illerinden bir sanayi kenti olan Kocaeli'ne göç ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çoklukla Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden kente göç ettikleri görülmekte, yaş aralığı 28 ile 54 yaş arasındaki skalada farklılaşmaktadır. Görüşmecilerin mesleki kategorileşmesine bakıldığında, greve katılan işçilerin tümü operatör olarak çalışmaktadır. Bir farklılaşma olarak katılımcı G5'in EYT dahilinde emekli olduğu, fabrikada greve katılan işçiler içinde de aynı emeklilik pratiğine sahip olan işçilerin bulunduğu saptanmıştır.

Baskıcı Korporatizmde Grev Ertelemelerinin Bir Örneği Olarak Bekaert Grevi

Araştırma örnekleminde yer alan görüşmecilerin anlatıları, emek sürecinde kolektif olarak deneyimlenen grev tecrübesinin nedensellik ilişkilerini anlatmaktadır. Çalışma yaşamında işçiler, sınıf bilinçleri olmasa da kendilerini diğer işçilerle kolektif fakat işverenleriyle karşıt çıkarılara sahip olarak bulabilir. Burada grev olgusunun üç temel karakteristiği bulunmaktadır: Öncelikle “kurulu otoriteye karşı büyüyen bir meydan okuma”, ikinci olarak “işçilerde kendi aktivitelerinin kontrolünü ele alma yönünde bir eğilim” ve son olarak farklı çalışan gruplarının arasındaki dayanışma ve destek ilişkileri (Brecher, 2019: 19-20). Görüşmecilerden elde edilen bulgular, Brecher'ın tanımladığı grev olgusunun karakteristiğiyle uyumluken; Arrighi'nin “baskıcı korporatizm” kavramsallaştırmasıyla analiz ettiği emek denetimi yöntemlerinden biri olan “grev hakkına yasal sınırlamalar getirilmesinin” çalışanlar üzerinde sistematik olarak yarattığı negatif sonuçları yansıtmaktadır. Bu kapsamda üretim ilişkilerinin

devamlılığını sağlayan hegemonya, aynı zamanda iktidar ilişkilerini kodlayan söylemlerin kurgusunu yapar. Örneğin görüşmeci G2 kodlu sendika temsilcisi, toplu pazarlık sürecinde baş temsilci konumundayken sadece kullandığı bir “slogan” nedeniyle işten atıldığını belirtmiştir:

“Grev başlamadan önce eylemlerin başlangıcında beni işten attılar, iş sözleşmesindeki fesihdeki neden şuydu: Slogan. Sloganlardan bir tanesi, Bekaertte hırsız istemiyorum. Bunu da şöyle yapmışlar ölüm tehdidi ve korku. İşte Kartepeliler benden çok korkuyormuş. İşte orada işçi sağlığı ve iş güvenliğini öne sürüyorlar, biz temsilciden çok korkuyoruz diye benim iş akdimi feshettiler tazminatsız. Benim sloganımı bahane edip attılar yani bir de Bekaert grevi işverende hazımsızlık yarattı” (G2-Sendika Temsilcisi).

G2 sendika temsilcisiyken işten atılması sonrasında işe iade davasının sürdüğünü, kendisine sendikanın destek olduğunu ve sendikada mali işlerden sorumlu temsilci olarak görev aldığı bilgisini aktarmıştır. Bu noktada endüstri ilişkileri sisteminin kurumsallaşmış yapıları olan sendikaların sosyal haklar ve özlük hakları açısından önemi görülmektedir. Görüşmeci, işten atıldıktan sonraki zorlu süreci şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben işten atıldım, bana sendika şimdi asgari ücret para veriyor. Ayrıyeten fabrikadan da para toplayıp getiriyorlar, tazminatsız işten atıldığım için. Dayanışma böyle bir şey” (G2-Sendika Temsilcisi).

G2 kodlu görüşmecinin işten atılması sürecinde fabrika üst yönetimi ve sendika arasındaki gerilimlerin bir sonucu olarak, sendika işyerinde üretimi durdurmuştur. Sendika ve üst yönetim arasındaki görüşmelerin sonuçsuz kalmasıyla işçiler kendilerini fabrikaya kapatarak fabrika işgaline başlamıştır (Evrensel, 2022: 1). Grev süreci sonrasında işçilere gösterilen tepkiler ve kimi yolsuzluk iddiaları üzerine Bekaert’in İzmit ve Kartepe Genel Müdürü ve Finans Müdürleri görevden alınmıştır (Özgür Kocaali, 2023: 1). Wallerstein’in (1984: 20) da vurguladığı gibi, kesintisiz bir birikim arayışında olmaları nedeniyle her kapitalist girişim, kendisinin üretim/pazarlama kararlarını kâr rasyonalitesi doğrultusunda düzenler.

Kendisi için Sınıf ve “İşçi Bakış Açısı”

Emek sürecindeki işçilerin politik bileşimine bakıldığında, görüşmeciler fabrikanın büyük çoğunluğunun sağ politik görüşlere sahip olduklarını dile getirmiştir. Görüşmecilerden sendika uzmanı olan G1 ise kendisinin politik olarak sol görüşlü olduğunu belirterek, sendikal mücadele açısından çalışanların kendilerini işçi olarak tanıtmaları ve tanımlamalarının önemini “işçi bakış açısı” kavramsallaştırmasıyla değerlendirmiştir:

“Ya benim bütün bakış açım işçi bakış açısıyla dolayısıyla kendimi tanımlarken işçiyim diye tanımlıyorum. Bana kimsin ve ne yapıyorsun dediğinde işçiyim diyorum. Yani biz işçiyiz ve dünyaya bakış açımız da işçi penceresinden olmalı. Siyasi tercihlerimizi de ona göre yapmamız lazım aslında yani ben yıllardır böyleyim. İsmimin önüne 10 tane unvan söylüyor ama işçiyim diyemiyor. İşçi sınıfının en büyük problemi bu, kendini işçi olarak görmüyor. Bunu görmediği zaman da o hak mücadelesinde hep bir taraf eksik kalıyor” (G1-Sendika Uzmanı)

G1'in değerlendirmesi, sendikal süreçlerde işçiler arasındaki siyasal düşünce farklarını aşan ve sosyal haklara ulaşmada uzlaşma noktalarını üretebilen dayanışmacı bir bağlamdadır. Wallerstein'in (2015a: 467) vurguladığı gibi “Sınıflar her zaman potansiyel olarak vardılar. Mesele bunların hangi şartlar altında sınıf-bilincine ulaştıkları, yani, siyasi-ekonomik alanlarda grup olarak ve hatta bir ölçüde kültürel bir bütün olarak davrandıklarıdır.” Yine sendika temsilcisi olan G2 ise sağ görüşlü olduğunu ancak işçi kimliği edinmesiyle birlikte düşüncelerinin değişime uğradığını belirtmiştir:

“Lise bitti muhafazakâr bir ailede büyüdüğümüz için ülkü ocakları bana daha yakın geliyordu, solcular daha bir özgür oldukları için bize biraz tersti o zamanlar... Askerden sonra düzenli bir iş olsun diye fabrikaya girdim, sonrasında işçi kimliğine büründüm, sonrasında İzmit'te çok çevrem olduğu için baş temsilci oldum” (G2-Sendika Temsilcisi).

Görüşmecinin anlatısındaki sosyolojik içerik, işçi sınıfı kimliğini benimsemesinin kendisinde ürettiği görme biçiminin önemine vurgu yapmaktadır. “İş saatlerinin anlamsız, sonu gelmez sürgütlüğünde” (Berger: 1995: 149), edinilen işçilik tecrübesinin, görüşmeciyi “kendinde sınıftan” “kendisi için sınıf” bilincine doğru taşıdığı düşünülebilir.

Fabrikadaki Emek Sürecinin Görünümleri

Bekaert fabrikasının çalışma koşullarının, görüşmecilerden elde edilen bulgular ışığında oldukça ağır olduğu görülmektedir. Bu gerçeklik, Braverman'ın (2008) emek sürecinin, çalışanlar arasındaki maddi ve kategorik ayrımları ortadan kaldırarak onları sınıfsal olarak birbirlerine yakınlaştırdığı teziyle uyumludur. Bu anlamda proleterleşme süreci, emek sürecinin içerdiği yapısal olumsuzluklarla ilişkiseldir. Örneğin G3, çalışma düzeninin ve temposunun belirgin, sistematik zorluklarına vurgu yapmıştır:

“Ağır yük sürekli koşuşturmacalı bir iş şöyle söyleyeyim. Pis makine yağı, toz, yorucu, aksiyon ve stres” (G3-İşçi).

28 yaşındaki G3 çalışma koşullarının içerdiği yoğun stres ve “aksiyonun”¹⁴ bireysel psikolojini son derece olumsuz etkilediğini dile getirmiştir. Görüşmecinin anlatısından işyerinde mental rahatsızlıkların yanı sıra ağır çalışma koşullarının etkisiyle fiziksel meslek hastalıklarının da ortaya çıktığı görülmektedir:

“Kollarımı bıraktım şu an, kollarım işlevsiz kullanamıyorum. Boynumda üç tane fitiğim var, işe başladıktan sonra kollar işyerinde oldu. Kollarım fazla zorlamaya dayalı damarlar patladı” (G3-İşçi).

Görüşmecilerin tümü çalışma koşullarının ağır olmasına karşın Bekaert’in işçi sağlığı ve iş güvenliği politikalarının yeterli düzeyde olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle iş kazası oranının az olduğu, ölümlü iş kazalarının ise hiç olmadığı bilgisi aktarılmıştır. Kalite standartlarının fabrikada yüksek olduğunu belirten G10, bunun iş süreçlerine nasıl yansıtıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

“Bedenen içeride çalışma çok fazla. Öyle bir şey ki hem fiziksel çalışma hem mental olarak çok yoğun. Hata yapma şansın yok. Direkt kaliteden sen sorumlusun, senin yaptığın bir hata direkt müşteri şikâyeti olarak geri geliyor. Burası ağır metal, risk yüksek...” (G10-İşçi)

Alan verileri Bekaert fabrikasında üç vardiya usulü olacak biçimde günlük 7,5 saat çalışıldığı bilgisini göstermektedir. Fabrikanın emek sürecinde temizlik, yemek gibi hizmetler dış kaynak kullanımı yöntemiyle (outsourcing) sağlanmaktadır. Postfordist üretim dizgelerinin başat çalışma tarzı olan esnek çalışma ilişkilerinin ise belirli bir düzeyde sendikayla işbirliği içerisinde yürütüldüğü belirtilmiştir:

“Bizde esnek çalışma yasak, bize bağlı olarak tüm sendikalarda yani yasak. Bizden izinsiz mesaiye arayamazlar. İşveren bizi arar der ki benim kritik işim var, boru patladı, hat duracak. Biz de işçi gitti diye işçinin istediği bir gün idari izin yazdırıyorum” (G2- Sendika Temsilcisi).

Bu anlatıya göre esnek çalışma modelleri içerisinde yer alan fazla mesai düzenlemeleri, sendikanın kontrolünde ve izni doğrultusunda işçinin de rızası gözetilerek yapılmaktadır. Diğer taraftan G4, 2022 yılında Bekaert grevi öncesinde fabrikanın çalışma koşullarının daha iyi olduğunu, yönetim değişikliği sonrasında ise çalışma sisteminin değiştirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir:

“Metal sektöründe çelik tel üretiyoruz. Çalışma koşullarımız ağır ama bizim fabrika sendikadan dolayı biraz farklıdır. Biraz dinlenme sürelerinde esneme vardır. Mobbing yok denecek kadar azdı. Şimdi biraz yönetim değiştiği için biraz sistemi değiştirmeye çalışıyorlar. Bekaert bu son 3-5 seneyi saymazsak güzel fabrikaydı” (G4-İşçi).

¹⁴ Kapitalizmde hız ve eylem arasındaki ilişkisellik için bakınız: (Virilio, 2021).

Grev öncesinde toplu pazarlık sürecinde yaşanan sendikal mücadeleler ve 18 günlük direnişin ardından fabrika yönetiminin değişmesiyle, işyeri idaresinde değişikliklerin yapıldığı bilgisi görüşmeciler tarafından aktarılmıştır. Bilindiği gibi daha Fordist üretim dönemi yıllarında belirgin bir biçimde üretime uyarlanan bilimsel yönetim pratikleri sermaye-merkezli bir dünyanın endüstri ilişkileri ağının yönetsel altyapısını kurmuştur. Bu bağlamda Bekaert fabrika yönetiminin işyerinde çalışma ilişkilerini regüle etmesi, Braverman'ın sermaye eleştirisi noktasında, fazlaca şaşırtıcı değildir:

“İnsanın sermaye sahibi sıfatıyla kapitalist topluma ait olması için, basit bir biçimde yeterince servete sahip olması zorunludur; bu durum bu anlamdaki üyeliğin tek gereğidir. Kapitalist sınıfa, kapitalist bir işletmenin dolaysız örgütleyicisi ve yöneticisi olarak, bu anlamıyla üye olmaksızın bambaşka bir konudur. Burada, saldırganlık ve gaddarlık, örgütsel uzmanlık ve yetenek, teknik önsezi ve özellikle de pazarlama yeteneği gibi niteliklerle ilgili bir eleme süreci sürüp gider. Bu nedenle yönetici katmanı sermaye, aile, bağlantılar ve bir bütün olarak sınıf ağı içindeki diğer bağlarla donanmış olanlar tarafından doldurulmaya devam ederken, kendi adlarına servet biriktirerek değil, yeteneklerini hizmet ettikleri kapitalist örgütlenmeye uyumlu kılmak yoluyla diğer toplumsal sınıflardan buraya doğru yükselen kimilerine de kapalı değildir. Bu durumda, tam tersine sermaye sahipliği yöneticilik konumunu takip eder” (Braverman, 2008: 246).

Sosyal sınıflar içinde yukarıya doğru ilerleyen bu mikro düzeydeki sosyal hareketliliğin aksine işçi sınıfının sınıfsal düzeyde stabil kalması, artı-değer elde etme sürecinin değişmez bir parçasıdır. Bu anlamda sermayedarlar “proleterleşmenin yavaş fakat kaçınılmaz ilerleyişini geciktirmek” amacıyla daima bir “orta hane” üretmeye eğilimlidirler (Wallerstein, 2000c: 140-141). Yine Wallerstein'in tanımlamasıyla çalışanların gelirlerinin birleştiği bir yapı olan hane, sermaye birikimi süreçlerinde “hem uyum sağlamanın hem de direnişin kalesidir” (2000c: 139). Bu bağlamda bir sonraki bölümde haneyi oluşturan çalışanların sosyal hak arayışının pratikleşmesi olan toplu pazarlık süreci değerlendirilecektir.

Toplu Pazarlık Süreci ve Fabrikada Eylemlerin Başlaması

Bekaert İzmit ve Kartepe fabrikalarında toplu pazarlık sürecinin tarafları; firmanın yönetimini temsilen İnsan Kaynakları Departmanı ve fabrikalardaki yetkili sendikalar olan Özçelik-İş ve Birleşik Metal-İş sendikasıdır. Bu çalışmanın kapsamında grev ertelemesi uygulamasından etkilenen Birleşik Metal-İş sendika temsilcileri ve örgütlü işçilerin bulunması nedeniyle Özçelik-İş sendikasının toplu pazarlık süreci incelenmemiştir. Bu bağlamda Bekaert fabrikasında toplu pazarlık sürecinin başlangıcıyla ilgili olarak sendika temsilcisi olan G10 şu bilgileri aktarmıştır:

“Sürecin başlangıcında 2022 Mayıs’ta komiteler oluşturduk... 2022 Mart-2022 Eylül arasında enflasyon %27 civarındaydı. Bu ülkedeki enflasyon doğru değil, insan cebinde daha çok hissediyor bunu. Doğru olmadığı için bizim %130 gibi bir talebimiz çıktı ortaya. Yani maaşlara %130 artırılması talebi ortaya çıktı. İşçi ne derse sendika onu yapar, bizde demokrasi üst safhadadır. %130 gibi bir rakamla gittik işverene, taslağımızı verdik. Eylülden önce görüşmeler başladı. Bir anlaşmaya varamadık. Aralık 13’e kadar verilen rakam %50 idi... Greve çıkana kadar 5 sefer görüşme yaptık işverenle. Pazarlıklarımız oldu, tartışmalarımız oldu. Anlaşamadık, işçinin tek silahı grevdir, işi yavaşlatmaktır, üretimden gelen gücünü kullanmaktır. Grevden önce biz üretimi çok yavaşlattık. 3 ay civarı burada düşük üretim yaptık, sonrasında greve çıktık” (G10-Temsilci).

Fabrikada toplu pazarlık sürecinde Birleşik Metal-İŞ’te örgütlü olan işçiler o dönemde TÜİK’in açıkladığı enflasyon oranını inandırıcı bulmayarak ENAG’ın enflasyon oranını baz almış ve işverenden %130 oranında zam talep etmiştir:

“Bir anda enflasyon fırladı. Ama biz öngördük yani eğer rakamı düşük tutarsak maaşın eriyeceğini öngördük. Bugünleri gördük, o yüzden biz yüksek bir talepte bulunduk. İşverene sıkıştırmak anlamında değil, bu maaşın eriyeceğini, yok olacağını öngörerek, yüksek meblağ istedik. İşçi komitesinden çıkan karar ile işçi gördü yani işçi genel seçim sonrası tabloyu gördü. Bu nedenle böyle bir zam istedik” (G4-İşçi).

Görüşmecı G4, işçilerin ekonomideki yüksek fiyat artışları nedeniyle işverenden zam talebini yüksek tuttuklarını belirtmiştir. Görüşmecinin aşağıdaki yorumu da Amin’in çevre kapitalizmine dair analizleriyle uyumludur. Amin’e (1991: 150) göre merkez ve çevre kapitalizmleri arasındaki düalist karşıtlıklar kapitalizmin ekonomi-politik çelişkilerini oluşturur. Örneğin kapitalizmin gelişmesi merkez ülkelerde “iç akışların görelı yeğınlığını”, çevre ülkelerde aynı süreç “dış akışların yeğınlığını” artırmaktadır:

“Bizden çalışırken Avrupa kalitesi isterler, maaş verirken Afrika Somali gibi verirler”(G10-Temsilci)

Diğer taraftan G9 ve işyeri temsilcisi olan G10 yabancı firmanın üst düzey yöneticilerinin yüksek zam talebine anlam veremediklerini dile getirmektedir:

“Fabrikadakiler şunu söylediler bize. Bu firma yabancı firma. %27’lerde bir enflasyon varken neden bizim %130’larda zam istediğimizi anlamaya çalışıyorlar. Toplu pazarlığa oturduğumuz İK, biz bu talebinizi yukarıya anlatamıyoruz diye bize söyledilerdi. Bu ülkedeki enflasyon %27 ama

Enag vardı %70'ler, %80'leri gösterirken. Onlar diyordu ki emsal bir sözleşme olsa biz bunu kolayca yabancı patrona anlatabiliriz diyorlardı ama o dönemde de emsal sözleşme yoktu” (G10-Temsilci).

“Gavur işveren diyor ki ben diyor senin rakamlara bakıyorum diyor, senin ülkende enflasyon bu. Bir diyor atıyorum sen benden iki istiyorsun diyor. Adam şunun farkında değil, benim ülkemde aslında enflasyon atıyorum dört ama iki gösteriliyor. Onun farkında değil. İşveren adam kuralcı ama benim ülkemde kural yok, herkes kendine göre yontuyor” (G9-İşçi).

İşçilerin almak zorunda kaldığı düşük ücretler, kapitalizmde çalışmanın verimliliğiyle koşul olarak düşünülür. Çalışmanın ahlakına bağlı kalındığında toplumsal fayda üretildiği ve düşük ücretlerin nedeninin çalışanların daha yüksek ücretleri hak etmedikleri düşüncesidir (Wallerstein, 1993: 232). Bu noktada öylesine bir hegemonya inşa edilir ki çalışanlar da kendilerinin düşük ücret almalarını normalleştirebilir. Böylece hegemonya devletle sosyal sınıflar arasındaki ilişkilerde, özellikle yönetimle alt sosyal sınıflar arasında değişken, istikrarsız bir denge noktasında kendisini dizayn eder (Hall, 1999: 224). Bu denge noktası, görüşmecilerin anlatılarında belirli geçim zorlukları nedeniyle sınıfsal olarak aşılmış gözükmektedir. Sendika uzmanı olan G1, toplu pazarlık sürecinde yaşanan uyuşmazlığın başat nedeninin işçilerin enflasyonist koşullarda ekonomik krizden son derece negatif bir biçimde etkilenmeleriyle alım güçlerinin düşmesi olduğunu belirtmiştir:

“Esasında Bekaert'e greve götüren nedenler bu alım gücünün düşmesi, ülkedeki ekonomik kriz. Bekaert işçisinin önceki dönemde de eylemleri, grevleri yaptı. 2015'te de grev ile birtakım haklar elde etmişti. Bekaert o zamanlarda MESS'e bağlı bir işyeriydi. Bekaert'in geçmiş geleneğinde de bu grevler var ama bu dönemdeki alım güçlerinin düşmesi greve çıkılmasının en büyük nedeni” (G1- Sendika Uzmanı).

Grev öncesinde sendika ve işveren temsilcileri arasındaki görüşmelerin olumsuz sonuçlanması üzerine iş yavaşlatma, üretimi durdurma gibi eylemler yapılmıştır. Bu süreçte fabrikadaki baş temsilcinin işten atılması nedeniyle işçiler fabrika işgali yaparak kendilerini fabrikaya kapatmıştır. İşverenin yemekhaneleri kapatması ve işçilerin rahatsızlanması sonucunda ilgili eyleme sendika tarafından ara verilmiştir (Çağdaş Kocaeli, 2023: 1).

“İşveren o dönemde bizim isteklerimiz dışında kazanılmış haklarımıza da göz dikmişti. Orada mesela esnek çalışma istedi. İşte mesela mesai zorunluluğu, istediğim zaman mesaiye çağırırım, mazeret izni vermem diyor. Ertelerim, işte özel sağlık sigortasını iptal ederim diyor. Kazanılmış haklarına göz dikiyor yani. İşveren baskı yapıyordu, tuvaletleri

kapatıyordu, yemek vermiyordu, tehdit mesajları falan” (G2- Sendika Temsilcisi).

İşverenin, fabrikada gerçekleşen işçi eylemlerine sert tepkisi ve düşük ücret düzeyindeki ısrarı üzerine yetkili sendika aracılığıyla grev kararı alınmıştır.

“O işyerinde komitelerimiz var. Bu kararı alırken toplantı yaparak gelinen noktada önümüzde iki yol var; ya greve çıkacağız ya da bu sözleşme imzalanacak. Ne düşünüyorsunuz diye onların da fikirleri alınarak grev kararı alındı. Biz de sendika olarak öncülüğümüzü yaptık” (G1- Sendika Uzmanı).

“Burada hiçbir işçi greve çıkmak istemiyor, çünkü grev belirsizlik, grev stres demek. Mecbur kalıyoruz. Ücretler o kadar düşüyor ki şimdi gelen zamlar yani ölüğ bittik. Bir kiranın 15 bin olduğu yerde yani mecbur kalıyoruz. Aldığımız maaşın %20’si vergiye gidiyor. Maaşımızın üzerinden gelir vergisi çok yüksek” (G8- İşçi).

İşçilerin toplu iş sözleşmesini imzalamayı kabul etmemeleri sonucunda 13.12.2022 tarihinde grev kararı alınmıştır. Görüşmecilerden G8 esasen grevin işçiler için oldukça zor ve yıpratıcı bir süreç olduğunu ancak enflasyonist koşullar karşısında eriyen ücretler nedeniyle grev zorunluluğunun ortaya çıktığını dile getirmiştir. Çalışma ilişkilerinde işçilerin yaşamlarını sürdürebilecekleri bir ücrete sahip olmaları, sosyal hakların ve sosyal devlet geleneğinin bir gereğidir. Oysa klasik iktisat düşüncesi çalışanları ancak bir ailenin geçinebileceği en alt sınırdaki geçim koşullarına hapseden doğal ücret teorilerini dizayn etmişti. Bu noktada Braverman (2008: 71) bir çalışanın neden sermaye sahibiyle iş sözleşmesi imzalayarak çalışmak zorunda olduğunu sorar. Yaşam işçiyi ancak işçi olarak topluma bağlamakta, ona çalışmak zorunluluğu dışında başka bir koşul bırakmamaktadır. Çalışmaya mecbur olmak açısından; Munck’un (1995: 179) belirttiği gibi sendikaların işlevi, işçilerin “yaşam standartlarının korunması” ve “çalışma koşullarının iyileştirilmesidir.” Tam da bu nedenle sendikalar işçi haklarını korumak amacıyla “savunmacı” ve “tepkici” niteliklere sahip olarak çalışanların örgütlü kurumsallıklarını oluşturmaktadır. Bunun tam karşıtı olarak, sınıf mücadelesinin kapitalist değer yasaının işlemlerini engellemesini istemeyen sermaye grupları ise (Amin, 1993: 209-210), özellikle geç kapitalistleşen devletlerde, toplumsal “alternatif projelerin ve eleştirel müdahalelerin bastırılmasıyla” neo-liberalizmin hegemonyasını güçlendirirler (Güngen, 2015: 25).

“Bizim Bildiğimiz Devlet Babadır Yani İşçisini Korur”

Son 20 yılda, 2015-MESS Grup TİS, 2017- Asil Çelik, 2017- EMİS Grup TİS, 2018-MESS Grup TİS, 2022-Bekaert İzmit Kord Çelik Tic.AŞ, 2023-Schneider Enerji Tic.AŞ olmak üzere, Birleşik Metal-İş sendikasının altı grevi milli güvenlik

gerekçesiyle ertelenmiştir. (DİSK-AR, 2024: 208-209). Birleşik Metal-İş'in keyfi grev ertelemesi uygulamalarına fazlaca maruz kalması nedeniyle, sendikal deneyimlerine dayanarak Bekaert Fabrikasında grev kararı aldığı görülmektedir:

İşkolumuzda özellikle son 10 yıldır sendikamızın toplu sözleşme süreçlerindeki mücadelesine yönelik grev ertelemesi siyasi iktidarın bir rutini haline gelmiştir. Yasadaki haliyle 60 gün süreyle grev ertelemeleri pratikte (yürütmeyi durdurma talepli Danıştay başvurusu ve sonrasında reddiyle birlikte davanın esastan görülmeye başlaması sonucu) grev yasağına dönüşmektedir. Ana gerekçe olarak hepsinde "milli güvenlik" gösterilmektedir. Biz sendika olarak önceki deneyimlerimizden hareketle, grev yasaklarına karşı Anayasadan ve 2018 yılındaki ilgili Anayasa Mahkemesi kararına dayanarak grevimize devam etme kararımızı önceden kamuoyuyla, işverenle ve üyelerimizle paylaşmıştık. Grevin başlayacağı 13.12.2022 günü 8 saat önce gece Resmî Gazete mükerrer sayısı ile yayımlandı ve valilik eliyle işyerinde tebliğ edilmişti. Takiben sabah 08.00 itibarıyla grevimize başladık. İşçiler tereddüt etmeden greve başladık (G11- Sendika Yöneticisi).

“Sendikanın daha önce Kongrede aldığı grev yasaklarını tanımama kararı vardı, grev yasağı kararı çıkınca da bu çerçevede işçiler greve devam etti” (G14- Sendika Uzmanı).

İşyeri temsilcisi olan görüşmeci G10, grev kararı alınmasının ardından gece baş temsilcilere grevin ertelendiğine dair tebliğatin iletildiğini ifade etmiştir:

“Gece polis geldi, tebligatı alır almaz bütün işçilere çağrı yaptık, WhatsApp’tan mesaj attık, bütün işçiler fabrikada toplandı. O sırada Genel Başkanımız ‘Çocuklar ne düşünüyorsunuz’ dedi. Biz de ‘Çıkacağız’ dedik çünkü çıkmazsak işverenin dediği zam oranını kabul etmiş olacaktık. Bu da çok düşüktü, işverene boyun eğecektik” (G10-Temsilci).

Resmî Gazete’de yayımlanan 6540 Numaralı 13 Aralık 2022 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı’nda; “*İzmit Kord Çelik Fabrikasında Birleşik Metal-İş sendikası ve İzmit Kartepe Fabrikasında Özçelik-İş sendikaları tarafından alınan grev kararları, milli güvenliği bozucu nitelikte görüldüğünden 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmeleri Kanunu’nun 63. maddesi gereğince 60 gün süre ile ertelenmiştir*” (Resmî Gazete, 2022: 1) denilmektedir. İlgili kararın gece saat ikide kendilerine ulaştığını belirten işçiler, başladıkları grevin tebliğatla ertelendiğini öğrenmiştir:

“Karşıda Kartepe fabrikası var, Çelik-İş’in örgütlü olduğu. Onlar da greve çıkacaklardı, çıkmadılar. Bizim genel başkanımız onların genel başkanına aradı. Dedi ki ‘Başkan gelin’ dedi ‘Birlikte greve çıkalım’ dedi,

‘Bu haksızlığa boyun mu eğeceğiz’ dedi. Onlar da ‘Yok başkan biz greve çıkmayacağız, içerde direneceğiz, üretimi yavaşlatıp, durduracağız’ dediler. İkna edemedi genel başkanımız” (G10-Temsilci).

Politik olarak sağ görüşlü olduğunu belirten sendika temsilcisi G2, bu kararın ardından işçilerin tepkisini şu şekilde aktarmıştır:

“Aslında Cumhurbaşkanlığı Kararı çıktıktan sonra işçi daha çok tepkilendi. Bizim bildiğimiz Devlet babadır, yani işçisini korur. İşe gittiğinde, sıkıştığında devlet sana sahip çıkar. Bizim bildiğimiz “Devlet babaya” vergisini veren, bu ülkenin en namuslu kesimi işçilerdir yani, biz tüccardan kuyumcudan daha çok vergi veriyoruz. Biz vergimizi net öderiz yani. Biz cebimize girmeden vergimiz ödenir. Bu fabrika çalışanlarının çoğu sağ görüşlü, Bekaert’in %80’i sağ görüşlüdür. Buna rağmen baba gibi gördüğü bir devlet bir karar veriyor, herkes daha da ateşleniyor bu sefer greve çıkalım diye, daha bizi ateşledi diyebilirim. Hepsi greve katılıyor, istirahatte izinli olan işçiler bile o gün yazılı kâğıt vererek greve katılıyor. Tüm işçiler greve katıldı” (G2- Sendika Temsilcisi).

G2’nin anlatısında tarihsel olarak kurulmuş olan muhafazakârlık düşüncesi ve devlet algısı arasındaki ilişkisellikte farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu eksende Wallerstein muhafazakâr düşüncenin bireyler için taşıdığı anlamı şöyle açıklar: “Geçmişlik kişilerin birbirlerine karşı kullandıkları bir araçtır. Geçmişlik bireylerin toplumsallaşmaları, grup dayanışmasının korunması, toplumsal meşruiyetin oluşturulması ya da ona meydan okunması için merkezi bir öğedir” (2000b: 99-100). Bu noktada görüşmeci G2’nin devlet yönetimini “devlet baba” metaforuyla tanımlaması, devlet organizasyonunu serbest piyasa ilişkileri dışında görme çabasının anlatısına yansması olarak değerlendirilebilir. İlgili anlatıda sosyal devlet olgusuyla, geleneksel ataerkil toplumsal formasyonlara özgü paternalist otoriteyi temsil eden baba-devlet figürünün bir kısmını izlenebilir. Bu figür, geleneksel baba otoritesinin paternalist devletle özdeşleşme düzeyinin toplumsal olarak değişmekte olduğunu izlerini de göstermektedir.

Farklı bir bağlamda, görüşmeci G4 de grev sürecinde anayasal bir hak olan grevin yasal olmayan bir eylem haline dönüşümünün dikotomik çelişkilerine değinmiştir:

“Sağ olsunlar bu karar ile bizi anayasal hakkımızı kullanmaktan alıkoydular. Milli güvenliği tehdit ettiği için. Telin nasıl milli güvenliği varsa. Yanlış mı söylüyorum? Mermi falan yapıyorlar sandılar galiba, orada çok büyük bir sıkıntı yaşadık. İşveren bunu bize tabi koz olarak kullandı. En büyük sıkıntımız buydu. Yaptığımız grev aslında yasal değildi. Anayasal hakkımızdı, yasal olmayan bir şeye çevirdiler” (G4-İşçi).

Devletin grevi engelleyen bir hegemonik güç olarak devreye girmesi, yine Wallerstein'ın (1993: 21) liberalizmin devlet karşıtı bir bireycilik ideolojisi olarak gözüke de esasen devletten kendi ekonomik konumunu geliştirmek için yararlandığı saptamasıyla uyumludur. Devletin neden küresel bir firmaya destek olduğunu açıklayan Amin'in aşağıdaki analizi de Wallerstein'ı desteklemektedir:

“Hegemonya için çatışma dönemlerinde periferiyi denetleme savaşımı son derece kızışır. Ekonomik planda, rekabet halinde olan merkezler, maliyetleri düşürmek için bazı etkinlikleri denetimlerinde bulunan periferi ülkelerine kaydırmaya çalışırlar. Aynı zamanda, Wallerstein'ın doğru olarak işaret ettiği gibi, metropol sermayesi devletin koruması ve desteğine daha fazla başvuruyor ve onun metropoldeki düşmanları da (örneğin işçi sınıfı ya da küçük üretim sektörleri) aynı yardım isteğiyle devlete koşuyorlar” (Amin, 1984: 213).

Görüşmeci G1 ise tarihsel olarak uzun zamandır bir işçi hakkı olarak hukuken kodlanmış olan grev hakkının milli güvenlik gerekçesi üzerinden yasaklanmasının mülkiyet ilişkilerine dair sınıfsal yönüne vurgu yapmıştır:

“Biz kararların milli güvenlikle ilgili olmadığını söyledik. Bu sermaye sınıfının güvenliği, onların milli güvenliği anlamını taşıyor. Yani sermaye sınıfını korumak, bizim bu grev yasaklarına bakışımızda geçmişten bugüne hep böyle olmuştur. Çünkü biz biliyoruz ki işçi dediğimiz insan yoldaki taşı görse birinin ayağına dokunmasın diye kenara kaldıran insandır. Devletine, milletine de bağlı. Eğer milli güvenliği tehdit edecek durumlar olsa sen istesen de işçiyi greve çıkartamazsın” (G1- Sendika Uzmanı).

Nitekim görüşmeci G5 grevin ertelenmesinin hukuksal değil politik bir içerik taşıdığını özellikle belirtmiştir:

“Bizim eski genel müdürün yukarıdaki kesimlerle ikili ilişkileri iyiydi, muhtemelen grev kararı bu yüzden çıktı” (G5-İşçi).

Kendisi somut olarak artı-değer olgusuna vurgu yapmamakla birlikte görüşmeci G10 da grev erteleme kararının bir strateji olarak artı-değer elde etmenin garanti altına alınmasının alternatif yollarının yasalar aracılığıyla meşrulaştırıldığını belirtmektedir:

“Planlıydı her şey. Bizi greve çıkartmayıp, bizi istedikleri en düşük maaşa tabi tutup hakkımızı yemektir” (G10-Temsilci).

Böylece işçilerin, sermaye sahibinin düşük oranlı zam miktarını kabul ederek, toplu iş sözleşmesinin imzalanmasına zorlandıkları görülmektedir:

“Grev süreci başladı. 13 Aralık'ta çok yağmur yağdı. Biz yine de yürüyüşe başladık. Greve çıkcaz ama kapıda 300 polis, 6 tane Toma vardı ve bizi

greve çıkarmayacaklardı. Biz zaten bunun haberini almıştık. Dedik ne yapabiliriz, genel başkan bir tweet attı bütün işçiler paylaştı ve biz sosyal medyada gündeme oturttuk. Gündem olunca polisler çekilmeye başladı. 300 polis gitti, Tomalar gitti, sadece bir otobüs polis kaldı. Biz greve çıktık... Tel üretiyorsun, milli güvenlikle ne alakası var? Çok saçma geldi bize. Biz greve bu nedenle çıktık” (G10-Temsilci).

Görüşmeci G10, polis ve toplumsal olaylara müdahale araçları (Toma) eşliğinde greve çıktıklarını, ancak sosyal medya üzerinden destek aldıktan sonra polis kontrolünün azaldığını dile getirmiştir. Bu noktada sosyal medyanın toplumsal özgürlükler ve ifade hürriyetinin yanı sıra çalışma ilişkilerinde de sosyal hakların elde edilmesi ve korunması süreçlerinde sahip olduğu önem görülmektedir.

Görüşmeci G8 de grev erteleme kararının yanlış bir karar olduğunu ve işçileri çok yıprattığını şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Yani yanlış bir karardı bizim için, biz çok yıprandık. Yani düşünsenize, benim bir ayağım kırıktı, ben kırık ayakla buralara geliyorum. Biz burada 18 gün direndik, bütün haklarımız gidecekti. Biz 18 gün kanuna aykırı grev yapıyor konumuna düştük. İşveren bizi atsa tazminat alamıyorsun. İşsiz kalıyorsun. Bir de sen bizi vatan haini ilan ediyorsun. Bizim bir de oradan zorumuza gitti. Biz sonuçta bir işçiyiz, biz burada ekmeğimizin peşindeyiz, bizim ne işimiz var vatan hainliğiyle, bilmem ne ile” (G8-İşçi).

G8’in anlatısında işsiz kalma riski, düşük ücretler gibi zorunluluklara dair vurgular bulunmaktadır. Bu noktada her ne kadar endüstri ilişkileri sistemi devlet-işçi-işveren arasındaki kurumsallaşmış ilişkilerin işlediği bir sistem olarak değerlendirilse de özce demokratik çoğulculuk kriterleriyle işleyecek olan bir toplu pazarlık sürecinin devletin müdahalesiyle çatışmacı bir nitelik alması ilginçtir. Oysa endüstri ilişkilerinin tarafları arasındaki ilişkilerin işleyişinin çatışmacı değil uyumlu ve çoğulcu pratiklerle biçimlenmesi beklenir. Bu bağlamda işçiler arasında çok sayıda muhafazakâr ve milliyetçi çalışan bulunmasına karşın, devlet tarafından yasaklanan bir grevin yine de yapılması, sınıfsal bilince dair pratik kesitler sunmaktadır. Bu süreçte devletin yanı sıra sermaye sahibinin de işçilere yönelik psikolojik baskılarını G4 şu şekilde aktarmaktadır:

“Makineyi dışarı çıkarttı işveren, bizi kötü etkilemek için. 35 kişiyi falan etkiledi. Ağlayan oldu ya fabrika kapanıyor diye. O kadar yani bir tane eski makine tamamen psikolojik üstünlük sağlamak için dışarıya çıkartılıyor. Battık bittik, kapatıyoruz diye. Sendika orada çok iyiydi, motivasyonu iyi sağladı” (G4-İşçi).

Bu noktada diğer görüşmecilerden farklılaşan bir anlatı olarak G5, Bekaert grevinin başarılı olmadığını düşünmektedir. Ona göre eğer Cumhurbaşkanlığı

Kararıyla grevleri ertelenmeseydi daha yüksek zam oranında bir toplu iş sözleşmesi imzalayabileceklerdi:

“Ben başarılı olmadığımızı düşünüyorum. Biz %130 istedik. Ortalama %80’ne imza attık. Yani neredeyse yarısına yakın bir rakama imza attık. Ama bunun sebebi var: Cumhurbaşkanı’nın kararı. Cumhurbaşkanı bizim grevimizi ertelemeseydi ben inanıyorum, çok daha fazlasını alırdık. Çünkü insanlar biraz korktu. Biz yasaya aykırı grev mi yapıyoruz diye. Evlere yazılar geldi. Siz yasaya aykırı grev yapıyorsunuz, iş akdinizi feshedeceğiz. Ben normal bir greve çıkmış olsam bu yazılar bana gelmezdi. Çünkü işveren kendini yasalar karşısında haklı görüyor. Karar nedeniyle ben tam başarılı olduğumuzu düşünmüyorum. Ama bu bizle alakalı bir durum değil, tamamen dış etkenlerle alakalı bir durum. Kanun koyucu ile alakalı yani” (G5-İşçi).

G11 de talep edilen zam oranının altında bir oranda toplu sözleşme imzalanmasının nedeninin diğer sendikayla ilişkisel olduğunu düşünmektedir:

“Başarıyı olumsuz etkileyen ve daha iyi bir sözleşmenin olmasına da olumsuz etki eden en önemli faktör, Özçelik-İş ile yürüyen işyerindeki grev ertelemesine uyup, işçiyi mücadeleden geri tutan uzlaşmacı ve teslimiyetçi sendikal anlayıştır. Yoksa iki fabrikada aynı kararlılıkla grev uygulansa ve sendikalar arası dayanışma hayata geçirilebilse idi çok daha iyi bir sözleşme ortaya çıkar, tüm işçiler daha çok kazanırdı” (G11).

G11’in anlatısında Öz Çelik-İş Sendikası’nın grev sürecinde Birleşik Metal-İş’e destek vermediği belirtilmektedir. Bu noktada özellikle 1980 sonrasındaki neo-liberal politikaların etkisiyle sendikal krizin derinleşmekte olduğu görülmektedir. Aynı işkolunda örgütlü sendikalar arasındaki rekabet, kolektif eylem hakkını da olumsuz etkileyebilmektedir (Karadoğan, 2014: 67).

Grev sürecinde bir diğer olumsuzluk sermaye sahibinin işçileri kimi baskı pratiklerine maruz bırakmasıdır. Görüşmeci G5, bu süreçte grevden vazgeçilmesi için, işçilerin evlerine yazı gönderildiğini, telefonlarına mesaj atıldığını, eşleri ve çocukları da dahil olmak üzere psikolojik baskılar uygulandığını ifade etmiştir. Bu nedenle grev süresi uzadıkça bazı işçilerde belirgin tedirginlikler ortaya çıkmıştır:

“Bazı şeyleri yapmak için biz 18 günde bitiremeyebildik o grevi. Daha da devam edemedik çünkü bölünmelerimiz oldu. EYT’lilerden ve gençlerden bölünenler oldu. Biraz gençler ne yapcaz, ne etcez diye biraz titremeye başladılar” (G5-İşçi).

Devletin grev karşıtlığı ve burjuvazinin artı-değer birikimine verdiği destek bağlamında, Wallerstein “devletlerin sonsuz sermaye birikimi süreçlerini destekleme

konusunda çok önemli bir rol oynayan” yapılar olduklarını belirtir (2000a: 88). Devletin bir merkez ülke şirketini destekleyici grev erteleme kararı ve greve müdahale eylemleri de merkez-çevre karşıtlığında eşitsiz mübadele ilişkilerinin bir parçasını oluşturmaktadır: “Burjuvalar arasındaki paylaşımı merkez devletlerdeki burjuvalar lehine çevirmek üzere devreye devlet işlemleri girer. İşte bu eşitsiz mübadeledir: Artı-değere el konulması sürecinin bütünü içindeki bir mekanizma” (Wallerstein, 2000d: 155).

Bir Sendikal Dayanışma Pratiği: “Hak Verilmez, Alınır”

Bekaert grevinin ertelenmesi üzerine, sendika ulusal ve uluslararası alanda kamuoyu oluşturmuştur. Görüşmeci G14, Birleşik Metal-İş’in ilk olarak üyesi olduğu IndustriALL ve IndustriALL Europe aracılığıyla bilgilendirme çalışmaları yaptığını belirtmiştir:

“Yıllardır Belçika'daki Bekaert'de örgütlü sendikalarla ve Bekaert Avrupa Çalışma Konseyi'yle ilişkimiz sürmekteydi. İlk örgütlenme sırasında da Belçikalı arkadaşlarımızın desteği olmuştu. Grev yasağı çıkar çıkmaz, IndustriALL Avrupa'nın girişimiyle Bekaert Avrupa çalışma konseyi, şirketin merkez yönetimi ile iletişime geçti ve grev yasağının gayri meşru olduğunu, bu nedenle greve devam eden işçilerden hiç kimsenin bu yüzden işten atılmaması gerektiğini, aksi takdirde Bekaert'in anti-demokratik grev yasaklarının arkasına sığınmış durumuna düşeceğini söyledi. Ayrıca grev sırasında grev alanında, fabrikanın bahçesinde bir projeksiyonla yansıtılarak tüm işçilerin ve Bekaert'in Avrupa'daki örgütlü tüm sendikalarının işçi temsilcilerinin katıldığı bir ortak Zoom toplantısı organize edildi” (G14).

“IndustriALL ve Belçika'daki ACV-CSC sendikasıyla birlikte çalıştık. ACV Belçika'daki yönetim ile görüştü. IndustriALL çeşitli temaslar ve yazışmalar yaptı” (G13).

Birleşik Metal-İş ve uluslararası sendikaların Bekaert yönetimiyle temaslarının grev sürecini etkilediği görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular arasındadır. Grev sürecinde işçilere yönelik yöneticilerin baskıları sendika aracılığıyla merkezi yönetime iletilmiştir. Görüşmeciler grev sonrasında da bazı yöneticilerin görevden alındığını belirtmiştir. Diğer taraftan işçilerin farklılaşan sendikal deneyimlere sahip olmasının grev sürecindeki başarıyı belirleyen etmenlerden olduğu ifade edilmektedir:

“Bence en büyük etmen örgütlenmek yani bir anda olacak şey değil. Yılların birikimi hem sendikannın tecrübesi hem de işçinin geçmişteki gibi bilinçli davranması bence en büyük etmendii” (G4-İşçi).

Bu anlatısıyla G4, Bekaert grevinin başarılı bir şekilde sonuçlanmasında en

büyük etmenin örgütlenmek ve kurumsallaşma olduğunu vurgulamaktadır. Grevin toplumsal destek görmüş olması da görüşmeciler tarafından özellikle belirtilmiştir:

“Bekaert bu dayanışma anlarında iyi bir fabrikadır. Grev sırasında herkes odun getirir, evinden çayını getirir. Yani biraz şeydir, böyle psikolojik olarak işçinin olumlu etkilenebileceği şekilde, herkes bir katkı sunar yani amaç burada dayanışmaydı” (G4-İşçi).

“Dışardan bir hayırsever neye ihtiyacınız varsa beni arayın diyordu. Bize bir gün öğle yemeğinde 20 pide söyledi. Halktan da destek çok fazlaydı. Başka bir hayırsever minibüs dolusu su getiriyordu” (G10-Temsilci).

Bekaert grevi farklı işyerlerinde çalışan işçiler tarafından da desteklenmiştir. Görüşmeci G10 bu desteği bir “kardeşlik” dayanışması oluşması bağlamında değerlendirmektedir:

“Bizden bir gün sonra Kartosan greve çıktı. Aslında konfederasyonlar farklı ama onlar bize destek vermek için geldiler, bizim onlarla aramızda bir kardeşlik oldu” (G10-Temsilci).

İşçilere toplumsal ve sendikal desteğin yanı sıra sosyal medya aracılığıyla verilen destek de görüşmeciler tarafından önemsenmektedir:

“Sosyal medya üzerinden ciddi destekler geliyordu. Hiç sendikalı olmayan işçiler bile oraya gelip o dayanışmayı gösteriyorlardı. Sendikamıza bağlı bütün bölgeden insanlar otobüslerle geldiler işçilere moral vermek için. Sınıfsal mücadele zaten böyle bir şey, olması gereken” (G1- Sendika Uzmanı)

“Birlik beraberlik içinde olacaksınız. Bize mesela sosyal medya üzerinden tebrik mesajları geliyor. Diğer sendikalardan gelen işçiler, helal olsun işte... İşçilere eğitim olarak Bekaert grevi verilmeye başlandı Birleşik Metalde. Yani hak verilmez, alınır. İşçiye bu bir kez daha canlandırıldı yani” (G2- Sendika Temsilcisi).

Bir devlet düzenlemesi olarak aralarında herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı halde bir grevle milli güvenliğin ilişkilendirilmesi, endüstri ilişkileri sisteminin işlevişi açısından fazlaca olumsuzdur. Sosyal hakların sermaye grupları tarafından kolaylıkla verilmeyip bir mücadele pratiğinden geçilerek alınmasına dair yapılan bu görüşmeci anlatıları ise sınıf bilincinin ve dayanışmasının değerini göstermektedir. Grevin toplumsal destek elde etmiş olması, emek rejiminin otoriterleşmesi karşısında çalışan sosyal sınıflar için umut vaat edici olarak görülmelidir. Gerçekten de “Modern dünyanın ayırt edici özelliği ondan faydalananların tasavvurları ve ezilenlerin karşı-ifade güçleridir” (Wallerstein, 2015a: 475).

Sonuç

Wallerstein (2015a: 367) kapitalist ilişkilerle örülü olan dünya-sisteminin “sınırları, yapıları, üye grupları, meşruiyet kuralları ve bağdaşıklığı” olduğunu vurgular. Dünya-sistemi merkezde güçlü, çevredeyse merkeze bağımlı zayıf bir devlet modeli kurar (2015a: 473). Küresel işbölümü ilişkilerinde “merkezi üretim süreçleri” ve “çevresel üretim süreçleri” birlikte var olur (Wallerstein, 2000b: 100-101). Böylece dünya ekonomisi, sermayenin büyümesine koşut olarak soğanı kaplayan zarlara benzer bir biçimde en dış halkada bağımlı bir çevreyi oluşturana dek genişlemiştir. Bu süreçte artı-değere “bağımlı üretim süreçlerinin çok katmanlı ve oldukça uzun zincirlerini ya da ağlarını örgütleyen merkezler” el koymaktadır (Arrighi vd, 2004: 50-51).

Çevre ve yarı-çevre ekonomilerinde devlet organizasyonu burjuvazi lehine “avantajlar” yaratır: “Devlet, geliri birilerinden alıp diğerlerine vererek aktarabilir. Devlet (metaların ya da emeğin) pazar imkânlarını sınırlayabilir, bu da zaten oligopollerde ya da oligopsonlarda payı olanların yararına değildir. Devlet, kişilerin devletin eylemlerini değiştirmek üzere örgütlenmesini kısıtlayabilir” (Wallerstein, 2000d: 154). “Eşitsizlikçi ve kutuplaştırıcı” (Wallerstein, 2000a: 100) dünya-sisteminin ideolojisi olan liberalizm de “tehlikeli sınıfları akıllıca bastırmak” amacıyla devleti kendi yararını artırmak için kullanır (Wallerstein, 2003: 128).

Kapitalist sosyo-ekonomik formasyonda “tehlikeli bir sınıf” olarak görülen işçi sınıfının üzerinde tahakküm kurulmasının dinamik araçlarından biri de örgütlenme ve grev yasaklarıdır. Bu gerçeklik özellikle çevre ve yarı-çevre ülkelerde fazlaca belirgindir. Dünya-sistemindeki bir yarı-çevre ülkesi olarak Türkiye’de de 24 Ocak kararlarının etkisinde düzenlenen 1982 Anayasası sendikal hak ve özgürlükleri son derece olumsuz etkilemiştir. 2822 Sayılı Yasa da grev ertelemelerini neredeyse grev yasaklarına dönüştürmüştür. Bu yasal düzenlemenin somut bir grev örneği üzerinden incelenmesi de bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bekaert İzmit Kord Çelik Fabrikası ve Birleşik Metal-İş arasındaki toplu pazarlık sürecinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine sendika grev kararı almış fakat grev milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmiştir. Fabrika çalışanları ve sendika uzmanlarıyla gerçekleştirilen alan araştırmasında, bu hegemonik içerikli grev erteleme kararının işçiler ve sendika üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre, görüşmeciler fabrikadaki çalışma koşullarının ağır ve yorucu olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra işverenin uluslararası bir firma olması ve üyesi olunan sendikanın sosyal haklar bağlamındaki pozitif etkisiyle, işyerinde yüksek düzeyde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alındığı da vurgulanmıştır. Fakat özellikle grev sürecinde emek mücadelesi deneyimleri açısından sosyal gerçeklik farklılaşmaktadır. Sendika ve sermaye arasındaki toplu pazarlık sürecinde görüşmeci G2’nin işten atılması, fabrika işgali, yemekhanelerin ve vardiya giriş çıkışlarının kapatılması gibi sermaye sahibinin

psikolojik baskıları gerçekleşmiştir. Bu çerçevede işçilerin dayanışma ilişkileri üzerinden bir sosyal sınıf tecrübesi edinmeleri ve işten çıkartılan görüşmecinin sendika tarafından uzman olarak çalıştırılması biçiminde direniş pratikleri de görülmüştür.

Özellikle 13 Aralık 2022 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı'yla verilen grev erteleme kararı, fabrika işçilerinde grevi sürdürmenin gerekçesini üretmiştir. İşçilerin başat politik eğiliminin milliyetçi-muhafazakâr fikriyat olması karara tepkiyi artırmıştır. Bu anlamda milliyetçi-muhafazakâr düşüncenin otoriteryen eğilimler içeren itaatkâr politik tutumunun bu grev pratiğinde farklılaştığı görülmektedir. İlgili grev erteleme kararı, emek rejiminin otoriterleşmesini içeren, sınıfsal ve politik bir düzenleme tarzıdır. Fakat grev sürecinde güvenlik güçlerinin grev alanında bulunması, sermaye sahibinin işçilerin evlerine mektup göndererek psikolojik baskı kurması gibi pratikler işçilerin direnişini kıramamıştır. Bu kapsamda Özçelik-İş sendikasının Birleşik Metal-İş sendikasına destek vermemesi, sendikalar arasındaki rekabetin yanı sıra ideolojilerin sosyal haklardan daha fazla önemsenebildiğini göstermektedir. Nitekim grev, özellikle EYT'li ve genç işçilerin grev sürecinde tedirginliklerinin artması nedeniyle bitmiştir. Grev sonrasında ortalama %85 oranında ücret zammı alınması ise hukuksal engellemeler ve politik manevralara karşın sendikal mücadelenin başarılı olabileceğini göstermektedir.

Extended Summary

The globalization process that develops due to the reproduction of capitalist relations of production produces distinct social problems and negatively affects labour markets, union rights, and freedoms. In this process, with the spread of flexible working relationships, the positioning of the workforce as the core and peripheral workforce has led to the fragmentation of labour. The risks and uncertainties of working life were systematically legitimized in the Postfordist mode of production. Especially after 1980, liberalization and flexible production paradigms tried to purify the Fordist industrial relations system of social rights such as collective bargaining and strikes, causing it to face serious adverse effects. Türkiye has also been negatively affected by this process due to its position as a semi-peripheral country within the global division of labour. This social reality, shaped by commodity chains and subcontracted work within the framework of reproduction relations and global division of labour, rationalizes capital accumulation. The September 12, 1980, military coup, which eliminated democratic rights, adopted free-market capitalism within the framework of the export-oriented growth model.

As a result of these conditions and the negativity in all other labour processes mentioned, the study aims to examine the effects of strike postponements on workers and unions as a reflection of the social inequalities created by the globalization process on factory regimes. The research uses the analysis of the

center-periphery school, especially Wallerstein, as a theoretical reference. The first part of the study is the transformation of labour in postfordism conditions using the core and periphery approach, and the second part is the transformation of union rights in Turkey as a semi-peripheral economy using the paradigm of Wallerstein. In this context, states aim to reduce labour costs to attract global real and speculative investments and transform objective legislative regulations into arbitrary treatments to discipline the labour process. As a reflection of the global disciplinary practices of neo-liberal political domination, strike postponements turned into strike bans in Turkey after 1980. The transformation of strike postponements into strike bans caused Turkey to be seriously criticized by the ILO. With the transition to the Presidential system in 2018, strike postponement decrees issued by the Council of Ministers began to be signed by the President.

Within the framework of this economic-political transformation process in which neo-liberalism began to manage the industrial relations system, the effects of strike postponements on workers and unions were examined in this study. The strike of workers at the Izmit Kord Steel Factory on December 13, 2022, was postponed by the Presidential Decree on the grounds of national security. After the decision, the strike lasted 18 days, notwithstanding different hegemonic pressures. Due to the negative results of the negotiations between union and employer representatives before the strike, workers took actions such as a slowdown strike and stopping production. In terms of this strike practice, interviews were conducted with workers and union experts participating in the strike using the in-depth interview technique, one of the qualitative research methods in the field research section of the study. In this context, workers signed a similar collective bargaining agreement, an example of Turkey's history of the union struggle. They achieved an 85% increase in their wages despite using hegemonic instruments of the employers and political power.

Considering the findings obtained from the research, it was seen that the factory management tried to punish the class discourse of the workers using hegemonic ways. At this point, practices of oppression against the working class also reproduce the discourses that encode power relations and hegemony. Another finding obtained in the research is within the context of the class phenomenon. As it is known, there is an endless monotonous rhythm of working in factory regimes. When viewed from this aspect, the working experiences of labourers have the potential to form the beginning of the dialectic of the formation of class consciousness. In that case, while capitalism commodifies work and daily life, employees' struggle to obtain social rights is also an economic-political point of resistance to the transformation of society into commodity form.

Hegemony occurs through the organization of consent in a variable, unstable balance in the relations between the state and social classes. In this sense, capitalism always wants to produce an obedient employee in this economic-political design.

However, the most fundamental finding of the study in the striking practice examined in the research is the iconoclastic exhaustion delirium of the state father figure, who imaginably protects the workers, even though they generally have a paternalist culture. As a result, the social reality, a mixture of the social state phenomenon and the father-state figure representing the traditional paternalist authority has been deformed in the postfordist production age.

Beyan

Çıkar çatışması Beyanı “Emeğin Post-Endüstriyel Dönüşümü Bağlamında Bekaert Grevi” başlıklı makalemizde herhangi bir kişi veya kurumla çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı Çalışmaya Merve Çelik Birinci, Hakan Topateş ikinci yazar olarak katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Amin, S. (1984) “Bunalım, Ulusçuluk ve Toplumculuk”, Wallerstein, I., Arrighi, G., Frank, A. G. ve Amin, S. (der.) *Bunalımın Genel Dinamikleri* (çev. F. Akar) içinde, İstanbul: Belge Yayınları, 187-257.
- Amin, S. (1991) Eşitsiz Gelişme: Çevre Kapitalizminin Toplumsal Biçimleri Üzerine Deneme (çev. A. Kotil), İstanbul: Arba Yayınları.
- Amin, S. (1993) Avrupa-merkezcilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi (çev. M. Sert), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arrighi, G. (1984) “Bir Hegemonya Bunalımı”, Wallerstein, I., Arrighi, G., Frank, A. G. ve Amin, S. (der.) *Bunalımın Genel Dinamikleri* (çev. F. Akar) içinde, İstanbul: Belge Yayınları, 65-123.
- Arrighi, G., Hopkins, T K. ve Wallerstein, I. (2004) Sistem Karşıtı Hareketler (çev. C. Kanat- B. Somay-S. Sökmen), İstanbul: Metis Yayınları.
- Baran, P. ve Sweezy, P. (1970) Tekelci Kapitalizm (çev. F. Onaran), Ankara: Doğan Yayınevi.
- Bauman, Z. (2018) Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları (çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019) Borçlu Zamanlarda Yaşamak (çev. A. E. Pilgir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, J. (1995) Görme Biçimleri (çev. Y. Salman), İstanbul: Metis Yayınları.
- Boratav, K. (2010). Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye. İstanbul: Yordam Kitap.
- Braverman, H. (2008) Emek ve Tekelci Sermaye (çev. Ç. Çıdamlı), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Brecher, J. (2019) Grev! (çev. T. Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Burawoy, M. (2015) Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri (çev. Ç. Gümüşoluk), Ankara: Notabene Yayınları.
- Castel, R. (2017) Ücretli Çalışmanın Tarihçesi: Sosyal Sorunun Dönüşümü (çev. I. Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chossudovsky, M. (1999) Yoksulluğun Küreselleşmesi (çev. N. Domaniç), İstanbul: Çivi yazıları Yayınevi.
- Çağdaş Kocaeli Gazetesi (2023) *Birleşik Metal İş: Tek Taraflı İş Barışı Olmaz!*, <https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/16821222/birlesik-metal-is-tek-taraflis-is-barisi-olmaz> (20.01.2024).
- Çelik, A. (2016) “Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri: 1963-2005”, Makal, A., Çelik, A. ve Koçak, H. (der.) *Sınıf Siyaset Sendika: Türkiye Emek Tarihiinden Kesitler* içinde, Ankara: İmge Kitabevi, 337-395.
- Evrensel Gazetesi (2024) *Bekaert'te Temsilci İşten Atıldı, İşçiler Fabrikaya Kapandı*, <https://www.evrensel.net/haber/500350/bekaertte-temsilci-isten-atildi-isciler-fabrikaya-kapandi> (20.01.2024).

- Felstead, A. and Jewson, N. (1999) "Flexible Labour and Non-Standard Employment: An Agenda of Issues", Felstead, A. and Jewson, N. (ed.) *Global Trends in Flexible Labour* in, London: Mc. Millan Business, 1-17.
- Frank, A. G. (1967) *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York: Monthly Review Press.
- Frank, A. G. (1984) "İdeoloji Bunalımı- Bunalım İdeolojisi", Wallerstein, I., Arrighi, G., Frank, A. G. ve Amin, S. (der.) *Bunalımın Genel Dinamikleri* (çev. F. Akar) içinde, İstanbul: Belge Yayınları, 124-186.
- Frank, A. G. (1995) "Kriz İktisadı ve İktisadın Krizi", Mandel, E. ve Frank, A. G. (der.) *Ekonomik Kriz ve Azgelişmiş Ülkeler* (çev. N. Saraçoğlu) içinde, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 7-51.
- Fröbel, F., Heinrichs, J. and Kreye, O. (1980) *The New International Division of Labour*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Güngen, A. R. (2015) "Çevresel Finansallaşma ve Devletin Rolü", Mihçı, H. (der.), *Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat* içinde, Ankara: Nota Bene Yayınları, 17-40.
- Hall, S. (1999) "Kültür, Medya ve İdeolojik Etki", Küçük, M. (der.) *Medya, İktidar, İdeoloji* (çev. M. Küçük), İstanbul: Ark Yayınevi, 199-243.
- Harvey, D. (1997) *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri* (çev. S. Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2015) *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (çev. A. Onacak), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (2006) *Küreselleşme Sorgulanıyor* (çev. Ç. Erdem-E. Yücel), Ankara: Dost Kitabevi.
- Kalfa-Topateş, A. (2019). *Çalışma ve Tüketim Sosyolojisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karadoğan, E. (2014). Sendikalar Arası Rekabetin Türkiye'deki Sendikacılık Hareketinin Krizine Etkisi: TCDD Van Gölü Feribot İşletme Müdürlüğü. *İsgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 19 (4), 61-100.
- Kumar, K. (1995) *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (çev. M. Küçük), Ankara: Dost Kitabevi.
- Mandel, E. (1991) *Marksist Ekonomi Kuramına Giriş* (çev. A. Ünlü), İstanbul: Ünlü Yayıncılık.
- Mandel, E. (1995) "Yarı-sömürge ve Yarı-sanayileşmiş Egemenlik altındaki Ülkeler", Mandel, E. ve Frank, A. G. (der.) *Ekonomik Kriz ve Azgelişmiş Ülkeler* (çev. N. Saraçoğlu) içinde, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 55-86.
- Munck, R. (1995) *Uluslararası Emek Araştırmaları* (çev. C. Aygün), Ankara: Öteki Yayınları.
- Munck, R. (2003) *Emeğin Yeni Dünyası: Küresel Mücadele Küresel Dayanışma* (çev. M. Tekçe), İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Öngen, T. (1995). İleri Teknoloji ve Çalışma İlişkilerinin Değişen Paradigması. *SBF Dergisi*, 50 (1-2), 279-295.
- Örgütlenme Özgürlüğü (2018) *Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi Kararları Derlemesi* (çev. Ç. Ü. Ulutaş), Cenevre: ILO.
- Özgür Kocaeli Gazetesi (2023) *Bekaert'te yolsuzluk iddiası! 2 yönetici görevden alındı*, <https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/15120243/bekaertte-yolsuzluk-iddiasi-2-yonetici-gorevden-alindi> (10.01.2024).
- Peck, J. (1992). Labour and Agglomeration: Control and Flexibility in Local Labour Markets. *Economic Geography*, 68 (4), 325-347.
- Petras, J. ve Veltmeyer, H. (2006) 21. Yüzyılda Emperyalizm: Maskesi Düşürülen Küreselleşme (çev. Ö. Akpınar), İstanbul: Genç Mephisto Kitabevi.
- Resmî Gazete (2022) *Cumhurbaşkanı Kararı*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/20221213-9.pdf> (10.03.2024).
- Sennett, R. (2002) *Kamusal İnsanın Çöküşü* (çev. S. Durak-A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Virilio, P. (2021) *Hız ve Politika* (çev. M. Cansever), İstanbul: Metis Yayınları.
- Waddington, J. (1999) "Situating Labour within the Globalization Debate", Weddington, J. (ed.) *Globalization, Pattern of Labour Resistance* in, London: Mansel Publishing, 1-28.
- Wallerstein, I. (1984) "Geçiş Olarak Bunalım", Wallerstein, I., Arrighi, G., Frank, A. G. ve Amin, S. (der.) *Bunalımın Genel Dinamikleri* (çev. F. Akar) içinde, İstanbul: Belge Yayınları, 15-64.
- Wallerstein, I. (1993) *Jeopolitik ve Jeokültür* (çev. M. Özel), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2000a) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yırmıncı Yüzyıl için Sosyal Bilim* (çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2000b) "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik", Balibar, E. ve Wallerstein, I. (der.) *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (çev. N. Ökten) içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 91-108.
- Wallerstein, I. (2000c) "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu", Balibar, E. ve Wallerstein, I. (der.) *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (çev. N. Ökten) içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 134-144.
- Wallerstein, I. (2000d) "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Sınıf Çatışması", Balibar, E. ve Wallerstein, I. (der.) *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (çev. N. Ökten) içinde, İstanbul: Metis Yayınları, 145-156.
- Wallerstein, I. (2003) *Liberalizmden Sonra* (çev. E. Öz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2007) *Avrupa Evrenselciliği- İktidarın Retoriği* (çev. S. Önal), İstanbul: Aram Yayınları.
- Wallerstein, I. (2014) *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş* (çev. E. Abadoğlu-N. Ersoy), İstanbul: BGST Yayınları.

- Wallerstein, I. (2015a) Modern Dünya-Sistemi-1 (çev. L. Boyacı), İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wallerstein, I. (2015b) Modern Dünya-Sistemi-2 (çev. L. Boyacı), İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wallerstein, I. (2016) Tarihsel Kapitalizm (çev. N. Alpay), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. ve Hopkins, T. K. (2000) “Dünya-Sistemi: Bir Kriz Var Mı?”, Hopkins, T. K. ve Wallerstein, I. (der.) *Geçiş Çağı: Dünya-Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)* (çev. N. Ersoy-E. Abadoğlu-O. Akalın-Y. Kaya) içinde, İstanbul: Avesta Yayınları, 9-21.
- 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (2.11.2024).
- 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600275.pdf (2.11.2024).
- 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2822.pdf> (2.11.2024).